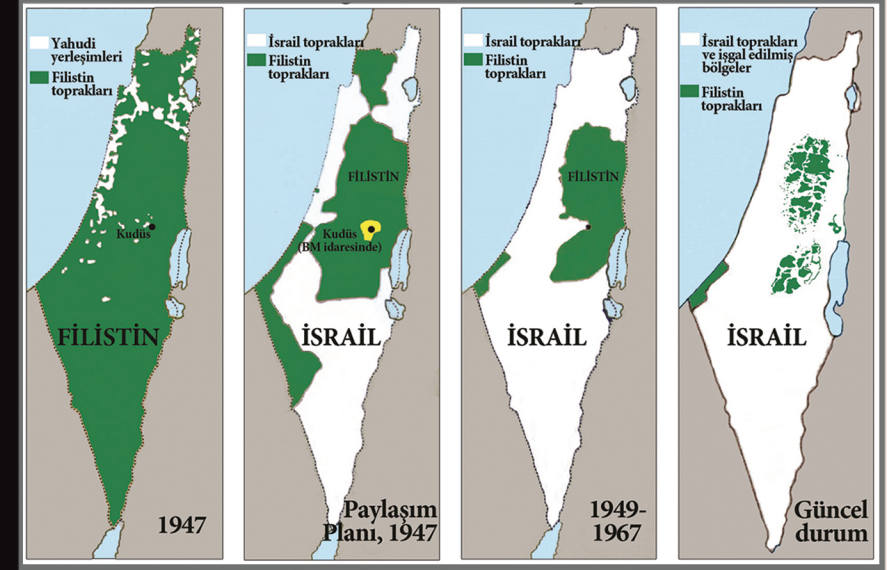

Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Filistin Politikaları

Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Filistin Politikaları

Bu çalışma, defalarca İsrail ile savaşan Filistinlilerin, kaybettikleri topraklarına ilişkin Birleşmiş Milletler Örgütü'nün İsrail'in geri çekilmesi yönünde kararları olmasına rağmen buna uymayarak, Filistin halkının elinde kalan son topraklarını da fiziksel açıdan birbirinden ayırıp, ülkesel bütünlüğünü elinden alması üzerine kaleme alınmıştır. İsrail başarılı bir tarih yazımı yaparak, Kudüs merkezli bir devlet kurarken, Filistin'e ilişkin olumsuz bir tarihsel anlatı, algı ve hatta mitler oluşturmuştur. Bu çalışma, Kudüs'ün dinler tarihi açısından önemi ve Filistinlilerin bölgenin yerlisi olmaları söylemlerinden başlayarak, bölgenin Osmanlı İmparatorluğu zamanındaki yapısı, Siyonizm'in bu topraklardaki etkisi ve Edward Said'in Filistin anlatısına yer vererek, bu halkın tarihten beri süregelen sorunlarını ve pozisyonunu bilimsel bakış açısıyla ortaya koymaya çalışmaktadır.

Filistin Sorunu; salt dinsel bir mücadele ya da milliyetçi bir refleks değil, gelinen noktada bir insanlık dramıdır. Küresel ve bölgesel devletlerin ya da örgütlerin bu soruna yaklaşımları ise siyasaldır. Her devlet, Filistin Sorunu hakkında pozisyon alırken, İsrail devleti ile olan ilişkisini de göz önüne almaktadır. Bugün Filistinliler; Gazze'de bulunan Hamas ile Batı Şeria'da bulunan El-Fetih arasında sıkışmıştır. Devletlerin ya da örgütlerin bu iki taraftan hangisi ile temas kurmayı tercih edeceği kararı da bizzat siyasaldır. Filistin halkı ve İsrail Devleti'nin eşit güçte olmadıkları düşünüldüğünde, Filistinlilerin kazançlı olabilmesi için, bu sorunun tarihsel kökeni, hangi aşamalardan geçtiği, hangi devlet veya örgüt tarafından nasıl görüldüğü ve hangi tarafın uluslararası toplum tarafından nasıl desteklendiği hakkında bilimsel veri oluşturulmalıdır. Bu eserde sadece ABD, İngiltere, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği gibi sistemin güçlü aktörlerinin değil, aynı zamanda İran'ın, Türkiye'nin, Müslüman Kardeşler Örgütü'nün ve İslam İşbirliği Teşkilatı'nın Filistin Sorununa yaklaşımı ve Ürdün, Mısır ve Suriye'nin tarihsel süreçte Filistin'in başına gelen olaylara nasıl tepki verdikleri mercek altına alınmaktadır.

Editörler
Pınar Özden Cankara - Yavuz Cankara

KÜRESEL VE BÖLGESEL AKTÖRLERİN FİLİSTİN POLİTİKALARI

Editörler:

Pınar ÖZDEN CANKARA
Yavuz CANKARA

KÜRESEL VE BÖLGESEL AKTÖRLERİN FİLİSTİN POLİTİKALARI

Editörler: Pınar Özden Cankara & Yavuz Cankara

ISBN: 978-605-2308-73-8

1. Baskı: Ekim 2019

Bu eserin; yayın, satış ve kopyalama hakları EFE AKADEMİ YAYINLARI'na aittir. EFE AKADEMİ YAYINLARI bir OFİS 2005 kuruluşudur. Bu eserde yayımlanan çalışmaların bilim, etik ve dil bakımından sorumluluğu bölüm yazarlarına aittir.

KÜTÜPHANE KARTI

ÖZDEN CANKARA, Pınar; CANKARA Yavuz
Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Filistin Politikaları
1. Basım, 722 + XXX s., 135 x 210 mm.
Kaynakça var, Dizin yok.

Anahtar kelimeler:

1. Filistin-İsrail Sorunu
2. Filistin Kurtuluş Örgütü
3. Yaser Arafat
4. Hamas
5. İsrail

Dizgi / Mizanpaj: SRA Grafik Tasarım Dizgi Merkezi
Strazburg Cad. 45/13 Sıhhiye Ankara
0530 972 32 42 www.dizgimerkezi.com

Kapak Tasarım: Duygu DÜNDAR

Sertifika No: 43370

Matbaa Sertifika No: 43370

Efe Akademi Yayınevi

Yıldız Teknik Üniversitesi Davutpaşa Kampüsü Yemekhane Binası
Güngören / Esenler / İSTANBUL
0212 482 22 00
www.efeakademi.com

Matbaa Adres:

Ofis2005 Fotokopi ve Büro Makineleri San. Tic. Ltd. Şti.
Yıldız Teknik Üniversitesi Davutpaşa Kampüsü Yemekhane Binası
Güngören / Esenler / İSTANBUL
0212 483 13 13
www.ofis2005.com

İÇİNDEKİLER

İçindekiler	III
Ön Söz.....	VII
Yazarlar Hakkında Kısa Bilgi	XV

BİRİNCİ BÖLÜM

FİLİSTİN - İSRAİL SORUNUNUN TARİHSEL ARKAPLANI

FİLİSTİN'İN DİNLER TARİHİ AÇISINDAN ÖNEMİ.....	3
Giriş	3
1. Yahudilik Açısından Filistin'in Önemi	11
2. Hıristiyanlık Açısından Filistin'in Önemi	25
3. İslamiyet Açısından Filistin'in Önemi.....	37
Sonuç	49

FİLİSTİN SORUNUNUN KÖKENLERİ: OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA SİYONİZM ve FİLİSTİN'DE YAHUDİ YERLEŞİMLERİ.....	56
Giriş	56
1. Siyonizm'in Doğuşu ve Osmanlı İmparatorluğu.....	57
2. Filistin'e Yahudi Göçleri	64
3. Filistin'de Göç ve İskân Yasakları	66
4. Filistin'de Yahudi Yerleşimleri	71
5. Birinci Dünya Savaşı'nda Siyonist Diplomasi	74
Sonuç	78

ÜRDÜN-MISIR-SURİYE KISKACINDA FİLİSTİN YAZGISI: YAHUDİ TOPLUMU İLE SAVAŞLAR VE KAYBEDİLEN ANAVATAN	87
Giriş	87
1. Filistinliler ve Yahudiler Arasında Toplumsal Çatışmalar, İngiliz Politikaları, Raporlar ve Filistin Ulusal Kimliği	91
2. Nekbe-Büyük Felaket: 1948-1949 Arap-İsrail Savaşı, İsrail Devletinin Kurulması ve Genel Filistin Hükümeti İlanı	114
3. 1967 Arap-İsrail Savaşı: Genişleyen İsrail Devleti, İşgal Edilen Alanlar ve Mülteciler Krizi	124
4. FKÖ'nün Bir Aktör Haline Gelmesi, Ürdün Politikaları ve Kara Eylül	134
5. 1973 Yom Kippur-Ramazan Savaşı: Üçüncü Arap-İsrail Çatışması	138
6. FKÖ'nün Meşru Temsilci Sıfatı Kazanması.....	143
7. Camp David Görüşmeleri ve Mısır'ın Ortadoğu'daki Konumu ..	146
8. Suudi Arabistan'ın Fahd Planı ve Ürdün-Filistin Arap Konfederasyonu Önerileri	155
9. İntifada Hareketleri, Hamas'ın Kurulması ve Sürgünde Filistin Devleti İlanına Giden Süreç	161
Sonuç	167
Ekler	184
<i>Ek-1: İsrail Bağımsızlık Bildirgesi.....</i>	<i>184</i>
<i>Ek-2: Filistin Milli Misakı.....</i>	<i>188</i>
<i>Ek-3:FKÖ Başkanı Yaser Arafat'ın BM Genel Kurul Konuşmasından Bazı Bölümler.....</i>	<i>194</i>
<i>Ek-4: Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat'ın 20 Kasım 1977'de İsrail Parlamentosu-Knesset'te Yaptığı Konuşmadan Bazı Bölümler.....</i>	<i>200</i>
<i>Ek-5: Filistin Bağımsızlık Bildirgesi</i>	<i>203</i>
<i>Ek-6: Bağımsız Filistin Devletini Tanyan 137 Ülke Listesi....</i>	<i>209</i>

**BİR ENTELEKTÜELİN FİLİSTİN'İ: EDWARD SAİD'İN
FİLİSTİN MESELESİNE BAKIŞININ ENTELEKTÜEL
KİMLİĞE İLİŞKİN SOSYOLOJİK ESASLARI.....214**

Filistin'i Savunmak ve Filistinli Entelektüel Olmak:	
Sürgün ve Kimlik.....	223

İKİNCİ BÖLÜM

**KÜRESEL VE BÖLGESEL DEVLETLERİN
FİLİSTİN POLİTİKASI**

İNGİLTERE'NİN FİLİSTİN POLİTİKASI	237
Giriş	237
1. 1917 - 1948 Arası İngiliz İşgali Altında Filistin	243
2. 1948 - 1956 Yılları Arasında İngiltere'nin İsrail ve Filistin Politikası.....	253
3. 1956 - 1967 Dönemi	262
4. 1967 - 2000 Yılları Arasında İngiltere'nin Filistin-İsrail Sorununa Yaklaşımı	266
5. 2000 Sonrası Dönem	270
Sonuç	275
ABD'NİN FİLİSTİN POLİTİKASI	281
GİRİŞ.....	281
1. 19. Yüzyıl ve 20. Yüzyılın Başında ABD'de Filistin'e Bakış.....	281
2. Thomas Woodrow Wilson ve Filistin Sorunu.....	287
2.1. Paris Barış Konferansı'nda Filistin Sorunu	291
3. Franklin Delano Roosevelt ve Filistin Sorunu	294
4. Harry S. Truman ve Filistin Sorunu	299
4.1. Filistin Sorununun Birleşmiş Milletler Örgütüne Yansımaları.....	302
5. Dwight David Eisenhower ve Filistin Sorunu.....	310

5.1. Yahudi Lobisiyle Yaşanan Krizler	313
6. John Fitzgerald Kennedy ve Filistin Sorunu	315
6.1. Johnson Planı.....	317
7. Lyndon Baines Johnson ve Filistin Sorunu	318
7.1. Rusk İnisiyatifi.....	321
8. Richard Milhouse Nixon ve Filistin Sorunu.....	322
8.1. Rogers Planı.....	323
8.2. Kissinger'ın "Mekik Diplomasisi"	327
9. Gerald Rudolph Ford ve Filistin Sorunu	328
9.1. Saunders Belgesi	330
10. James Earl (Jimmy) Carter ve Filistin Sorunu	331
10.1. Camp David Anlaşması.....	334
11. Ronald Wilson Reagan ve Filistin Sorunu.....	337
11.1. Reagan Planı	342
11.2. Shultz Planı.....	343
12. George Herbert Walker Bush ve Filistin Sorunu	344
12.1. Madrid Konferansı.....	347
13. William "Bill" Jefferson Clinton ve Filistin Sorunu	349
13.1. Oslo Süreci	350
13.2. Camp David Zirvesi	353
13.3. Clinton Planı	354
14. George Walker Bush Jr.	356
14.1. Mitchell Raporu	356
14.2. Tannet Planı	357
14.3. Bush Planı.....	359
14.4. Barış İçin Yol Haritası.....	361
14.5. Cenevre Belgesi.....	362
14.6. Ayırma Planı.....	363
14.7. Annapolis Süreci.....	367

15. Barack Hussein Obama ve Filistin Sorunu.....	369
15.1. Taraflar Arasında Dolaylı Görüşmeler ve Barış Çabaları.....	371
15.2. Kerry İnisiyatifi	377
16. Donald John Trump ve Filistin Sorunu	380
16.1. Kudüs Kararı.....	382
16.2. Kushner Planı (Yüzyılın Anlaşması)	386
Sonuç	389
RUSYA FEDERASYONU’NUN FİLİSTİN POLİTİKASI.....	409
Giriş	409
1. Rusların Yahudi Topluluğuna Yaklaşımı	410
2. Sovyetler Birliği’nin Filistin Politikası	414
3. Sovyetler Birliği’nin Arap-İsrail Savaşlarına Verdiği Tepki.....	417
4. 1990 Sonrasında Rusya Federasyonu’nun Ortadoğu Siyasetinde Filistin’in Yeri	420
5. 2000’li Yıllarda Rusya’nın Filistin Politikası ve Hamas’a Yaklaşımı	421
Sonuç	427
LATİN AMERİKA ÜLKELERİNİN FİLİSTİN POLİTİKASI....	433
Giriş	433
1. Soğuk Savaş Boyunca Latin Amerika ve Ortadoğu	437
2. Latin Amerika ve Ortadoğu Bölgeleri Arasındaki Benzerlikler	441
3. İki Bölge Arasındaki Farklılıklar.....	448
4. Arap Devletleri Nezdinde Filistin-İsrail Çatışmaları ve Latin Amerika Ülkelerinin Tavrı	451
5. Latin Amerika Ülkelerinin Filistin Politikası	464
6. Latin Amerika Ülkelerinin İsrail ile İlişkileri.....	473
Sonuç	480

TÜRKİYE’NİN FİLİSTİN POLİTİKASININ DEĞERLENDİRİLMESİ	501
Giriş	501
1. Filistin Politikasının Genel Çerçevesi	502
2. Soğuk Savaş Dönemi.....	508
2.1. 1950’li Yıllar: Sovyet Korkusu Gölgesinde Dış Politika	508
2.2. 1960 - 1980 Arası Dönem: Denge Politikasına Geçiş ...	510
2.3. 1980’ler: Arap Ülkelerine Karşı Duyulan Hayal Kırıklığı..	513
3. Soğuk Savaş Sonrası Dönem.....	515
3.1. 1990’lar ve 2000’lerin Başı: Oslo Müzakereleri Gölgesinde Stratejik İşbirliği Arayışları.....	515
4. Ak Parti Dönemi	519
4.1. İktidarının İlk Yılları: İsrail ile İlişkilerin Geliştiği Dönem (2002 - 2005)	519
4.2. Hamas’ın Denkleme Girmesi (2006)	521
4.3. 2008 - 2015: Türkiye-İsrail İlişkilerinin Bozulduğu Dönem	524
4.4. 2016 - 2018: İsrail ile İlişkilerin Düzeldiği Dönem.....	529
Sonuç	534
İRAN DIŞ POLİTİKASI’NDA FİLİSTİN.....	539
Giriş	539
1. İran-Filistin İlişkilerinin Kısa Tarihi.....	540
2. Değişen Ortadoğu’da Yeni Politikalar	541
3. Direniş Hattı	543
Sonuç	555

FAYSAL'DAN SADDAM'A IRAK'IN FİLİSTİN POLİTİKASI.....	561
Giriş	561
1. Siyonizm Hareketinin Ortadoğu'da Güçlenmesine Kral Faysal'ın Verdiği Tepki	564
2. 1948, 1967 ve 1973 Savaşlarına Irak'ın Katılımı ve Bakış Açısı.....	571
3. Irak'ın Kara Eylül Olaylarına ve İntifada Hareketlerine Tepkisi	578
4. Irak'ın Kuveyt Müdahalesi ve Filistin Sorununu Sahiplenmesi.....	583
5. Irak'ın Hamas Desteği.....	587
Sonuç	589

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL VE BÖLGESEL ÖRGÜTLERİN FİLİSTİN POLİTİKASI

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İNSAN HAKLARI KONSEYİ VE FİLİSTİN MESELESİ.....	597
Giriş	597
1. BM Sistemi ve İnsan Hakları Konseyi	600
2. BM İnsan Hakları Komisyonu.....	605
3. Filistin Meselesi ve BM İnsan Hakları Konseyi.....	611
4. BM İnsan Hakları Konseyi Özel Raportörleri ve Filistin Sorunu	618
Sonuç	623

**AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTADOĞU'DAKİ ROLÜ:
BİRLİĞİN FİLİSTİN POLİTİKASI 630**

Giriş	630
1. Avrupa Birliği'nin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları Çerçevesinde Filistin Politikası.....	633
2. Avrupa Birliği'nin 1980-2000 Arası Filistin Politikası.....	638
3. 2000'li Yıllarda Avrupa Birliği'nin Filistin-İsrail Merkezli Ortadoğu Politikası	646
Sonuç	652

**İSLAM İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI'NIN FİLİSTİN
POLİTİKASI..... 657**

Giriş	657
1. Teşkilatın Kuruluşu ve Faaliyet Alanının Genişlemesi	659
1.1. <i>İslam İşbirliği Teşkilatı Nasıl Kuruldu?</i>	662
1.2. <i>İslam İşbirliği Teşkilatı'nın Örgüt Yapısı</i>	665
1.3. <i>İslam İşbirliği Teşkilatı'nın Faaliyet Alanları</i>	669
2. Geçmişten Günümüze Filistin Politikasının Esasları	671
2.1. <i>Filistin Sorununun Uluslararası Toplumun Gündemine Taşınması</i>	672
2.2. <i>Kudüs'ün Statüsü Sorunu</i>	678
Sonuç	683

**MÜSLÜMAN KARDEŞLER TEŞKİLATI'NIN FİLİSTİN
POLİTİKASI: TEK KARIŞ TOPRAĞINDAN DAHI
VAZGEÇMEK YOK! 691**

Giriş	691
1. Müslüman Kardeşler Teşkilatı: Tarih ve İdeolojisi.....	692
2. Müslüman Kardeşler ve Filistin Sorunu.....	700
2.1. <i>Müslüman Kardeşler'in Filistin Sorunu Algısı</i>	700
2.2. <i>Müslüman Kardeşler'in Filistin Politikası</i>	703
Sonuç	717

İNGİLTERE’NİN FİLİSTİN POLİTİKASI

Gökhan Murat ÜSTÜNDAĞ*

* Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İ.İ.B.F., Siyaset Bilimi ve
Kamu Yönetimi Bölümü, gokhan.ustundag@bilecik.edu.tr

GİRİŞ

Süveyş Kanalı’nın 1869 yılında açılmasının, İngiltere’nin Filistin bölgesine yönelik politikalarının başlangıç noktasını oluşturduğu söylenebilir. Kanalın açılması, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nın ardından koruyucu olarak Kıbrıs’a yerleşmesi ve 1882’de Mısır işgali, İngiltere’nin gelecekteki bölge politikalarını şekillendirmiştir. Süveyş’i korumak için bir tampon bölge oluşturmak, Almanların bölgede artan etkisine karşılık doğudaki sömürgelerine giden yolları emniyet altına almak gibi faktörler, Filistin’e artan ilginin başlıca sebepleriydi. Sonraki süreçte İngiltere, öncelikle bölgenin Osmanlı’dan koparılması ve arkasından bölgede bir tampon devlet oluşturulması hedeflerine yönelik politikalar üretmiştir. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Osmanlı’nın çöküşü ile de istediği fırsata kavuşmuş ve bölgede, her ne kadar başlangıçtaki tasarımına tam olarak uymasa da, bir tampon devletin kurulmasını sağlamıştır. Bu yüzden, özellikle 1948 yılında İsrail’in kurulmasından sonra, İngiltere’nin Filistin politikalarını incelemek, kaçınılmaz bir şekilde İngiltere-İsrail ilişkilerini ele almayı gerektirmektedir.

Tarihi sürece bakıldığında; Yahudilere bir anavatan oluşturma fikri ve bu fikrin Yahudilere bir anavatan sağlayacak Balfour Deklarasyonu’na dönüşmesi, İngilizler tarafından gerçekleştirilmiştir. Bunun sonucunda günümüzde çeşitli boyutlarıyla süren Filistin Sorunu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla İngiltere’nin Filistin’e yöne-

lik politikalarının; 1948'e kadar vaat edilmiş Yahudi Devleti'nin kurulma süreci bağlamında, 1948 yılında İsrail'in kurulmasından sonra ise İngiltere-İsrail ilişkileri bağlamında analiz edilmesi zorunluluğu açıktır. Bu çalışmada da söz konusu yol izlenmeye çalışılmıştır. İngiltere'nin bölgeye olan ilgisinin kaynakları, bölgedeki çıkarları ve bu çıkarlarına yönelik tehdit değerlendirmeleri ışığında politikalarının tarihi süreç içerisinde nasıl şekillendiği ve zamanla ne gibi değişiklikler gösterdiği incelenmiştir.

Başlangıçta öncelikli hedefi Süveyş Kanalı bölgesini süreç içindeki tehditlere karşı korumak esas amacı iken, bölgede petrolün büyük bir zenginlik unsuru olarak ortaya çıkmasıyla çıkarlarına bu bölgelerde de etkin güç olma faktörü eklenmiştir. Petrol bölgelerinin özellikle Arap nüfusun yoğun olduğu bölgelerde bulunması, İngiltere'yi Filistin politikalarında daha çok *Arap yanlısı* bir pozisyona itmiş, zaman içerisinde küçük farklılıklar olsa da bu genel yaklaşım günümüze kadar sürmüştür. İngiltere'nin genel olarak Arap yanlısı görünen politikalarının bir başka ve oldukça önemli belirleyicisi ve itici gücü de, özellikle 1956 yılındaki Süveyş Krizi sonrasında bölgeye bütün ağırlığıyla yerleşen Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) politikaları olmuştur. ABD'nin bölgeye gelişi ve yerleşmesiyle birlikte başlayan ve günümüze kadar neredeyse hiç sapma göstermeden devam eden net İsrail yanlısı tutumu, hiç şüphe yok ki İngiltere'nin bölgeye yönelik politikalarını belirleyen önemli faktörlerden biri olmuştur.

Bölgeye ilk geldiği 1800'lerin sonlarında rakip güçler olarak Osmanlı Devleti ve müttefiki Almanya'ya karşı bölgede hâkimiyet mücadelesi verirken, Arapların da bu dönemde genel olarak Osmanlı'ya sadık olmalarından dolayı, Süveyş'i korumak için arada bir tampon devlet olarak Yahudi Devleti kurmak, İngiltere'nin politikasını belirleyen esas faktör olmuştur. Arap isyanının 1916'da patlak vermesi ve Osmanlı Devleti ile Almanya'nın Birinci Dünya

Savaşı'ndan yenik çıkması sonrasında, İngiliz politikaları bu defa da bölgede Fransa ile rekabet üzerine oturtulmuştur. Bu dönemde Fransa'nın bölgede söz sahibi olmak adına radikal Yahudi örgütleriyle yakınlaşması ve Arap isyanı sonucunda İngiltere'nin de Araplarla yakınlaşması, ortaya yeni bir tablo çıkmasına neden olmuştur. Başlangıçtaki Yahudi Devleti fikri zamanla iki bölgeyi Yahudi ve Araplardan oluşan "federal" bir devlet kurma düşüncesine evrilmiştir. Ancak bu politika da bölgede düzenli bir şekilde artan gerilimi düşürememiş, hem Yahudi hem de Arap tepkilerine maruz kalmış ve bölgede İngilizlere yönelik özellikle Yahudi şiddeti artmıştır.

İkinci Dünya Savaşı süresince bölgeyi bu defa da Alman tehdidine karşı koruma amacı baskın rol oynamış, savaşın Almanlar aleyhine sonuçlanması ve Fransa'nın da savaştan bitkin bir şekilde çıkmasıyla, ilk etapta İngiltere bölgede başat güç olarak yalnız kalmıştır. Savaş neticesinde İngiltere, Mısır ile petrol bölgelerine hâkim duruma gelen konumunun ve savaştan ekonomik bakımdan yıpranmış çıkmasının etkisiyle, kendisinin taşıyamayacağı bir yük haline gelen Filistin Sorunu'nu 1947 yılında Birleşmiş Milletlere havale etmiştir. İsrail Devleti'nin 1948 yılında kurulması ile beraber, genel olarak Arap tezlerini desteklemiş ve bu durum 1956 yılında ortaya çıkan Süveyş Krizi'ne kadar devam etmiştir. Kriz öncesinde ve esnasında İsrail ile birlikte hareket etmelerinden dolayı, Filistin bölgesindeki İngiliz politikalarının 1967 yılındaki "Altı Gün Savaşları"na kadar daha çok İsrail yanlısı olduğu söylenebilir. Her ne kadar 1947 yılına kadar geri götürmek mümkünse de, bu dönemin bölgede Amerikan-İngiliz mücadelesinin net başlangıç tarihi olduğu da not edilmelidir.

1967 savaşında İsrail'in beklenenden çok ötesinde toprak kazanımları, bölgede dengeleri derinden sarsmış ve ABD varlığının bütün Ortadoğu'da belirleyici bir faktör olmasına yol açmıştır. İngiltere savaşın hemen ertesinde İsrail'in işgal ettiği bölgeleri derhal boşalt-

masını isteyen Birleşmiş Milletler kararlarının alınmasında öncü rol oynamış ve büyük oranda Arap tezlerini desteklemiştir. Özellikle 1956 krizinden sonra İngiltere'nin Filistin bölgesinde belirleyici rolü zayıflamış, 1967 savaşından sonra ise son derece marjinal bir duruma düşmüştür. Sadece Filistin bölgesini değil bütün Ortadoğu'yu şekillendirecek başat güç, artık Amerika Birleşik Devletleri'dir. Gerçekten de ABD'nin sahneye çıkışından sonra Filistin bölgesini şekillendiren bütün önemli girişimler ABD'nin kontrol, denetim ve gözetiminde olmuştur.

1973 yılındaki Yom Kippur Savaşı esnasında ve sonrasında Mısır'ın İsrail'i tanıyan ilk Arap devleti olmasında, görüşmeler neticesinde 1979 yılında Camp David anlaşmasının imzalanmasında, Oslo Görüşmeleri ile 1993 yılında anlaşmanın imzalanmasında ve 2017'de Kudüs'ün İsrail'in başkenti olarak tanınması girişiminde hep ABD başrol oyuncusu olarak hareket etmiştir. Son olarak da “*Yüzyılın Anlaşması*” girişiminde yine Amerikalılar ön plandadır. İngiltere bu dönemde etkinliğini daha çok ikinci planda sürdürmeye çalışmış, bazen Amerika ile beraber hareket ederek bölgede kendi çıkarlarını gerçekleştirmeye çalışmış, bazen de ona karşı ve ona rağmen uluslararası arenada genel olarak Arap yanlısı politikalarını sürdürmeye devam etmiştir. Sovyet tehdidine karşı, Körfez Savaşlarında ve Obama döneminde İran politikalarında Amerika ile birlikte hareket ederken, Kudüs'ü İsrail başkenti olarak tanımamış ve bölgede İsrail şiddetini sürekli olarak kınamaya devam etmiştir. Bu politikanın değişik nedenleri olmasına rağmen, esas olarak ABD'nin değişmez ve sarsılmaz İsrail yanlısı tutumunun böyle bir sonuca katkıda bulunduğu düşünülebilir.

İngiltere'nin Filistin politikasının değerlendirileceği bu bölüm, İngiltere'nin Filistin'e ayak bastığı ilk tarihten itibaren birbirinden farklılıklar sergileyen dört alt dönem içerisinde incelenecektir. İlk bölümde; 1917 Balfour Deklarasyonu ile 1948 İsrail devletinin ku-

ruluşuna kadar geçen süre içerisindeki politikaları ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu bölümde İngiltere'nin 1882'den beri kontrolünde olan Süveyş Kanalı bölgesi ile İngiliz İmparatorluğu'nun doğudaki sömürgelerine giden yolların emniyetini sağlamak amacıyla bir tampon devlet oluşturma yolundaki süreç incelenecektir. Yine bu bölümde İngilizlerin tasarladığı devletin kurulması sürecinde, Yahudi ve Arap baskıları karşısında genel olarak yatıştırma (appeasement) politikalarını uyguladıkları, federal bir devlet tasarımına dönmeleri, bölgede İngilizlere yönelik özellikle artan Yahudi şiddeti neticesinde adeta bölgeden kaçmasına ve kendi oluşturduğu büyük sorunu Birleşmiş Milletler'e havale etmesi gibi konular incelenecektir. Gerçekten de 1947 yılına gelindiğinde Almanya ve İtalya gibi tehditlerin ortadan kalkması, Mısır ve Süveyş bölgesinde kontrolü devam eden İngiltere'nin artık böyle bir tampon devlette de ihtiyacının kalmaması, bölgede petrolün büyük bir zenginlik kaynağı olarak ortaya çıkması gibi faktörler İngiltere'nin Filistin politikasında değişiminin temel parametreleridir.

İkinci bölümde; 1948-1956 dönemi İngiliz politikaları daha çok “*Amerika Birleşik Devletleri ile rekabet*” bağlamında ele alınacaktır. Bu dönemde İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin bölgede başat güç olarak belirmesi ile İngiltere'nin bir taraftan Sovyet tehdidine karşı müttefiki ile birlikte hareket etmesi, diğer taraftan artan Amerikan etkisine karşı mücadelesi bağlamında Filistin'e yönelik politikaları incelenecektir. Üçüncü bölümde; 1956-1967 dönemlerindeki Filistin'de İngiliz politikaları incelenecektir. Bu dönemde İngiltere'nin faaliyetleri, başlangıçtan bu yana temel olarak değişmeyen Filistin politikasının asıl amacının Süveyş'i kontrol etmek ve tehditten uzak tutmak olduğunun bir kez daha altını çizer. Bu fikri güçlendiren olay, 1956 yılında İngiltere'nin Fransa ve İsrail ile birlikte Süveyş Kanalı bölgesine düzenledikleri harekât olmuştur. ABD ve Sovyetler Birliği baskısıyla geri çekilmek ve Süveyş'in millileştirilmesini kabullenmek zorunda kalan İngiltere için bu tarih

tam bir dönüm noktası idi. İngiltere'nin bu tarihten itibaren bölgede belirleyici rolünü zorunlu olarak ABD'ne bıraktığı ve asla eski konumuna gelemediği rahatlıkla söylenebilir. Süveyş Krizi'nden sonra İngiltere'nin Filistin politikaları ancak ikincil etkiye sahip bir faktör olarak ele alınmak durumundadır. Süveyş Krizi ile 1967 “Altı Gün Savaşları” arasındaki dönem genel olarak İngiltere'nin İsrail yanlısı bir görüntü çizdiği bir dönem olarak kabul edilebilir. Bunda Kriz öncesi ve sonrasında İsrail ile yakınlaşmanın ve birlikte hareket etmesinin rolü açıktır.

Dördüncü bölümde; 1967 sonrasında 2000 yılına kadarki dönemde Filistin'e yönelik İngiliz politikalarına odaklanılacaktır. Bu dönemde, İsrail'in savaş sonrasında beklenenin çok ötesinde ve bölgedeki tüm dengeleri sarsacak derecede toprak kazanımları, İngiltere'nin tekrar Arap yanlısı politikalarına dönmesini sağlamıştır. Son bölümde ise 2000 sonrası gelişmeler yorumlanacaktır. Yukarıda da belirtildiği üzere, 1956 Süveyş Krizi'nden sonra İngiltere'nin Filistin politikaları ancak ikincil ve hatta Sovyetlerin çöküşüne kadar üçüncül seviyede etkiye sahip bir faktör olarak kalmıştır. Dönem içerisinde Filistin bölgesindeki bütün girişimler İngiltere'nin dışında, ABD'nin etkin kontrolünde ortaya çıkmıştır. İngiltere; ABD ile rekabeti nedeniyle büyük darbe almış olsa da, bölgede etkinliğini sürdürmeye çalışmış, ABD'ye rağmen Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanımamış ve bir Amerikan girişimi olan “Yüzyılın Anlaşması”na henüz belirli bir destek vermemiştir. Yine bölgede etkinliğini sürdürebilmek adına Hamas dâhil radikal örgütlerle ilişkisini devam ettirmiş ve son olarak da 2019 Temmuz ayında İsrail tarafından Doğu Kudüs bölgesinde Filistinlilere ait yerleşim yerlerinin yıkılmasını “iki devletli çözümü” tehlikeye atan bir faaliyet olduğu gerekçesiyle sert bir dille kınamıştır. Söz konusu gelişmeler, İngiltere'nin başlangıçtan bu yana Filistin topraklarına yönelik iki taraflı federal devlet tasarımının günümüz de tutarlı bir şekilde devam ettiğini göstermektedir.

1. 1917 - 1948 ARASI İNGİLİZ İŞGALİ ALTINDA FİLİSTİN

İngilizlerin Filistin'e yönelik politikalarının başlangıç ve nirengi noktasını Süveyş Kanalı'nın kontrolü zorunluluğu teşkil eder. Bu bölge, İngiliz İmparatorluğu'nun Hindistan ve Uzak Doğu'ya giden yollarının emniyeti için hayati öneme haizdi.¹ İşte bu yüzden de İngilizler bakımından, bölgenin zamanın büyük güçlerinin eline geçmesi veya kontrol edilmesinin mutlaka önüne geçilmeliydi. Konumuzla ilgili olarak söz konusu büyük güçler; başlangıçta Osmanlı Devleti, Fransa ve Rusya, iki büyük savaş döneminde Almanya ile Fransa, savaş sonrası dönemde ise ABD ve Sovyetler Birliği idi. Bu noktada İngilizlerin "hayati menfaatlerinin" zamanla petrol bölgelerinin de kontrolünü içerecek şekilde genişlediği belirtilmelidir.² Doğal olarak değişen menfaatler de yeni hasım güçlerle mücadeleyi gerektirmiştir. Genel olarak Ortadoğu'da, özel olarak da Filistin bölgesindeki İngiliz politikalarını şekillendiren de işte bu büyük güçlerle bölgedeki hâkimiyet mücadelesi ve çıkar çatışmaları olmuştur.

İngiltere 1882 yılında Mısır ve Kanal'ı işgal etmiş,³ 1914 yılında ise bölgede himayesini (protektora) ilan etmişti. Osmanlı ordusunun 1915 yılındaki harekâtı püskürtülmüş olsa da, yeni bir harekât ihtimalinden dolayı bölgede büyük miktarda asker bulundurmak zorunda kalmıştı. İngilizlerin bölgeye bu kadar önem vermesinin esas nedeni, daha önce de belirtildiği üzere, Süveyş Kanalı'nı "im-

-
- 1 Karol R. Sorby, "Great Powers and the Middle East After the World War II (1945-1955)", **Asian and African Studies**, 2001, ss. 56-79.
 - 2 James Barr, **Lords of the Desert: Britain's Struggle with America to Dominate the Middle East**, Simon&Shuster UK Ltd., London, 2018, s. xiii.
 - 3 Albert Hourani, **A History of the Arab Peoples**, CPI Group (UK) Ltd., London, 2013, s. 183.

paratorluğun hayat çizgisi olarak” görmeleri idi.⁴ Filistin bölgesine ilginin gelişmesi ve bir Yahudi Devleti kurulması politikalarının, hatta Arap ayaklanmaları ile bölgenin karıştırılmaya başlanmasının da başlangıçtaki temel nedeni, Kanal Bölgesi’ni yani İngiliz imparatorluğunun can damarını tehditlerden uzak tutma stratejisiydi. Bunun için ilk hamle Hicaz’da geldi. Mekke Emiri Şerif Hüseyin’in milliyetçi Araplarla bağlantılı oğlu Abdullah’ın Lord Kitchener ile Kahire’de görüşmesi ve yardım istemesi, başlangıçta kabul görmemesine rağmen, Birinci Dünya Savaşı ile birlikte tekrar gündeme gelecek ve ünlü “Hüseyin-McMahon Mektuplaşmaları”na kapı aralayacaktı.⁵ Söz konusu mektuplaşma 1915-1916 yılları arasında birkaç kez tekrarlanmış, ancak 1916 yılında istekleri belirsiz cevaplarla karşılanan Hüseyin mektuplaşmayı kesmişti. Bu sırada Şam valisi olan Cemal Paşa’nın bölgedeki Arapları öfkeliendiren uygulamalarına ve idamlarına şahit olan Hüseyin’in oğlu Faysal bu defa babasını isyana razı etmeyi başarmıştı.⁶

Araplar iki yıl boyunca müttefiklerle beraber Osmanlı ordusuna karşı savaştılar. İngilizler 1917 yılında Mısır Keşif Gücü (İngiliz) ile birlikte Filistin’e sonrasında Şam’a girdiler.⁷ Irak’ta da Osmanlı geri çekilmesi ile birlikte, İngilizlerden aldıkları sözlere güvenen Araplar bağımsızlıklarını elde ettiklerini düşündükleri için sevinç içindelerdi. Fakat bilmedikleri önemli bir şey vardı: Müttefiklerin kendi aralarında yapmış oldukları “*Sykes-Picot Antlaşması*”. İngiltere, Fransa ve Rusya’nın Mayıs 1916’da imzaladıkları söz konusu antlaşma ile

- 4 Arthur Jr. Goldschmitdt ve Lawrence Davidson, **Kısa Ortadoğu Tarihi**, (Çev.) Aydemir Güler, Doruk Yayımcılık, İstanbul, 2011, s. 281.
- 5 D.K. Fieldhouse, **Western Imperialism in the Middle East 1914-1958**, Oxford University Press Inc., New York, 2008, ss. 31-32.
- 6 Arthur Jr. Goldschmitdt ve Lawrence Davidson, a.g.e., s. 283.
- 7 Don Perets, **The Middle East Today**, Halt, Rinehart and Winston, Inc., 2. Baskı, New York, 1971, ss. 251-252.

bölge İngiltere ve Fransa tarafından bölüşülüyor, Rusya'nın boğazlar bölgesinde kontrol hakkı tanınıyor ve konumuz açısından en önemli de Rusya'nın kutsal Hıristiyan bölgelerinin yönetiminde pay istemesinden dolayı “*Yafa ve Kudüs bölgesinde uluslararası bir yönetim*” oluşturulması öngörülüyordu.⁸ Arapların gerçek anlamda bağımsız olabilecekleri tek alan olarak Arabistan Çölü bırakılıyordu. Ekim 1917 Bolşevik Devrimi sonrasında Rusya'nın devreden çıkması ile bölgede İngiltere ve Fransa'nın elleri daha da rahatlamıştı. İşte bu dönemde İngiltere, 2 Kasım 1917'de ünlü “Balfour Deklarasyonu”nu bir mektup olarak Britanya Siyonist Federasyonu başkanı Lord Rothchild'e göndermiş ve Yahudiler için Filistin'de bir anavatan kurulmasını taahhüt etmiştir.⁹ Belgede, bölgede bulunan ve nüfusun yüzde doksanını oluşturan Yahudi olmayan diğer toplulukların haklarına zarar verilmeyeceği de belirtiliyordu. Deklarasyonun amacı; bölgede “tampon bir Yahudi devleti” kurarak Süveyş kanalına doğudan gelebilecek tehditleri önlemek ve Fransızları güneyden sıkıştırmaktı. İngilizler bir taraftan Yahudilerin memnuniyetini kazanırken, diğer taraftan da Yahudilerin bölgeye getireceği sermaye ile Arap nüfusun da memnun olacağını düşünmüştü.¹⁰

1917 Balfour Deklarasyonu, bölgeye yönelik İngiliz politikalarında tam bir dönüm noktasını teşkil eder. Bu noktaya kadar dengeli ve Arapları yatıştırmayı amaçlayan yaklaşımlar, yerini artık bölgede bir Yahudi Anavatanı oluşturulması esasına dayalı politikalara bırakmıştır. Osmanlı Devleti'ni parçalamak için yürütülen Arap yanlısı ve Arap haklarını gözetir görünen politikalardan uzaklaşılması ile bölgede kontrollü de olsa Yahudi nüfusu artırmaya dönük gayretlerin arttığı bir dönem başlamıştır. Çünkü 1916 yılında başlayan Arap isyanı sonucunda Araplar işlevini tamamlamış, Osmanlı Dev-

8 Arthur Jr. Goldschmidt ve Lawrence Davidson, a.g.e., s. 285.

9 a.g.e., s. 288.

10 James Barr, a.g.e., s. 18.

leti bölgeden çekilmiş ve savaşın sonu artık netleşmiştir. Bu şartlarda Arapların bölgede bağımsız olacakları ile ilgili savaş öncesi verilmiş sözlerin de çok fazla önemi kalmamıştır. Verilen sözler kısmi olarak yerine getirilebilir ve İngiltere'nin bölgedeki çok daha önemli çıkarlarına yönelik adımlar atılabilirdi ki, öyle de olmuştur. İşte 1917 yılındaki söz konusu deklarasyon ile İngilizler bölgeye sağlam bir şekilde yerleşiyor, 1908'de İran'da bulunan petrol bölgesini kontrol edebilecek enstrümanları (Ortadoğu bölgesinde kullanabileceği Arap hanedanları gibi) kullanma imkanına sahip oluyor,¹¹ doğudaki sömürgelerine giden yolları ve özellikle de Kanak Bölgesi'ni emniyet altına alıyordu. Görüldüğü üzere Filistin'e yönelik İngiliz politikası, başlangıç itibarı ile doğrudan petrolün varlığı ile ilişkilendirilemez. Asıl amacın; İran'da petrolün 1908'de bulunması¹² ve 1914 yılında İngiliz Deniz Kuvvetleri'nin kömürden petrole geçtiği göz önüne alındığında,¹³ 1882'de yerleştiği Süveyş Kanalı bölgesinin emniyeti olduğu açıktır.

Dolayısıyla, Balfour Deklarasyonu'nu esas olarak siyasal Siyonist bir tasarının hayata geçirilmesi olarak görmekten ziyade, bölgedeki İngiliz çıkarlarının bir aracı olarak ele almak daha doğru görünmektedir. Eğer bu süreç tamamen Siyonizm'in bir ürünü olsaydı, İngiltere İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra radikal Yahudi örgütlerinin hedefi olmaz ve konuyu kaçarcasına BM'ye götürmek zorunda kalmazdı. Bu dönem İngiltere'nin Filistin politikalarını en iyi niteleyebilecek kelimenin “*yatıştırma (appeasement)*” olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.¹⁴ Göçlerin artması karşısında Arap-

11 Tayyar Arı, **Geçmişten Günümüze Orta Doğu**, MKM Yayıncılık, Bursa, 2008, s. 143.

12 D.K. Fieldhouse, a.g.e., s. 48.

13 Fred Halliday, **The Middle East in International Relations**, Cambridge University Press, New York, 2005, s. 83.

14 Arieh J. Kochavi, “Britain's Image Campaign against the Zionists”, **Journal of Contemporary History**, 2001, ss. 293-307.

lar öfkelenildiğinde Yahudi göçlerini kısıtlamış, bu nedenle Yahudiler öfkelenildiğinde Yahudileri yatıştırmak için göçmen kotalarını yükseltmiştir. Diğer faktörlerin yanında, İngiltere'nin İkinci Dünya Savaşı sonunda bölgedeki varlığını Ürdün, Irak ve Mısır gibi kontrolündeki ülkeler vasıtasıyla garanti altına aldığını düşünerek Filistin'den çekildiği düşünebilir. Gerçekten de bu tarihte bölgede artık ne Alman tehdidi ne de Fransız rekabeti kalmıştır. Ayrıca İran ve Irak'ın da İngiliz kontrolü altında olduğu göz önüne alındığında,¹⁵ İngiltere'nin eskisi kadar Filistin'e ihtiyacının kalmadığı söylenebilir.

Tüm bunlar İngiltere'nin asıl hedefinin Filistin olmadığını, asıl hedefinin petrol ve Süveyş bölgelerinin kontrolü olduğunu ispatlar niteliktedir. Burada altı çizilmesi gereken nokta, İngiltere'nin tamamen kendi çıkarlarına uygun olarak politikalarını pragmatizm ile şekillendirdiğidir. Aslına bakılacak olursa, İngilizler Balfour Deklarasyonu'ndan kısa bir süre sonra belki de Birinci Dünya Savaşı'nın devam ediyor olması ve 1917 Bolşevik Devrimi ile dikkatini Siyonist ideallerden fazlasıyla uzaklaştırmıştı. Örnek olarak, sonraları Filistin, Araplar ve Yahudiler hakkında çok farklı yaklaşımlar sergileyecek olan Winston Churchill'in Haziran 1919'da Savaş ve Havacılık Bakanı iken, Balfour Deklarasyonu'nu tamamen göz ardı ettiği gösterilebilir. Savaş sonrası ekonomik ve siyasi sorunların yanında, Churchill özellikle ortaya çıkan Bolşevik Tehdidi nedeniyle Yahudiler ve Siyonizm konusunda çok daha temkinli bir tutum sergilemiştir.¹⁶

Aslında Churchill'in bölge hakkındaki görüşleri daha harp sırasında ve Deklarasyon'dan önce Harp Konseyi toplantılarında ifade edilmişti. 1915 yılındaki böyle bir toplantıda, Filistin bölgesinin

15 Fred Halliday, a.g.e., ss. 91-92.

16 Michael Makovsky, **Churchill's Promised Land: Zionism and Statecraft**, Yale University Press, New Haven, 2007, s. 70.

kontrolünün Yahudiler yerine “Hıristiyan, liberal ve asil” Belçika’ya verilmesinin uygun olduğunu, çünkü Belçika’nın uyumlu ve uzlaşılabilir bir ülke olduğu için kimsenin de menfaatlerine bir tehdit oluşturmayacağını söylüyordu.¹⁷

Birinci Dünya Savaşı’nın Kasım 1918’de sona ermesi ile toplanan Paris Barış Konferansı’nda Wilson’ın bütün halkların kendi kaderlerini tayin hakkını kabul eden ve gizli anlaşmaları reddeden prensiplerine rağmen, İngiltere ve Fransa kendi bildiklerini okuma peşindeydiler.¹⁸ Bu nedenle Suriye ve Filistin’de durumu incelemek üzere kurulan King-Crane Komisyonu’na katılmadılar. ABD heyetince oluşturulan komisyon; bölgede kurulacak bir Yahudi devletin kurulmasının büyük çatışmalara neden olacağını, bu yüzden bölgeye göçlerin sınırlanması ve devlet fikrinden vazgeçilmesi gerektiğini belirten bir rapor hazırlamasına rağmen bu rapor dikkate alınmadı ve yıllarca da açıklanmadı.¹⁹ Sonuç olarak İngiltere ve Fransa Wilson prensiplerine karşı “manda sistemi” denilen ve söz konusu ülkelerde belli süreler zarfında kendilerini yönetmeyi öğretecek bir tür vesayet ilişkisi geliştirdiler.²⁰ Manda düzeni aslında örtülü sömürgelerden başka bir şey değildi. İki ülke yeni sömürge düzeni konusunda 1920’de San Remo’daki toplantı ile anlaşılabilir ve aynı yıl Sevres Anlaşması’nın imzalaması ile Osmanlı Devleti’ne de kabul ettirdiler.²¹ Fransızların aksine Arap milliyetçiliğine sıcak bakmalarına rağmen İngilizler, Hüseyin’in Versailles ve Sevres Anlaşmalarını reddetmesi üzerine 1924 yılında Suudi Ailesi’nin iktidarı ele geçirmesine sessiz kalmıştır.²²

17 a.g.e., s. 72.

18 Arthur Jr. Goldschmidt ve Lawrence Davidson, a.g.e., s. 289.

19 a.g.e., ss. 289-290.

20 a.g.e., s. 290.

21 D.K. Fieldhouse, a.g.e., s. 48.

22 Arthur Jr. Goldschmidt ve Lawrence Davidson, a.g.e., s. 291-292.

Kıscacası; Irak Hüseyin'in oğlu Faysal'ın, Ürdün ise diğer oğlu Abdullah'ın başında olduğu İngiliz mandasında olan monarşilere dönüştürülmüştür. Mısır ve Filistin zaten İngiliz kontrolü altındaydı. Kurulacak Yahudi devleti ile de İngiltere'nin bölgeye yönelik iki hedefi garanti altına alınmış oluyordu. Yani, Süveyş Kanalı ve İran petrol bölgesinin emniyeti arada oluşturulan tampon devletlerle sağlanmıştı. Müttefiklerin sözleri ile aldatılan ve bölünen Araplar ise günümüze kadar süren ve muhtemelen ne kadar süreceği de belli olmayan büyük bir sorunu kucaklarında bulmuşlardı: Filistin Sorunu

Bu dönem Filistin'e yönelik İngiliz politikalarına bakıldığında, genel olarak bir yatıştırma yaklaşımı görülmekle birlikte, petrol bölgeleri ve Süveyş Kanalı'ndaki menfaatlerinin daha ağır basmasından dolayı, en azından görünüşte daha çok Arap yanlısı bir politika izlediği söylenebilir. Bu durum, özellikle 1922'de Milletler Cemiyeti tarafından Filistin'de manda yönetiminin kurulmasından sonra doğrudur. Bu dönem içinde İngiltere uluslararası seviyede Yahudi baskısı nedeniyle Siyonistleri destekler gibi görünmesine rağmen, bölgedeki İngiliz yetkililer genel olarak Araplardan yana olmuştur. Gerçekten de Balfour Deklarasyonu'na rağmen İngiltere, tam anlamıyla Siyonist denebilecek bir politika izlemedi. Aslında Deklarasyon incelendiğinde Filistin'i tamamen Yahudi vatani yapmak gibi bir niyet de net değildir.²³ Aksine, Filistin'in sınırlarının net olarak ortaya konmadığı gibi, bölgede yaşayan Yahudi olmayan toplulukların da haklarının gözetileceği belirtilmektedir. İngiltere'nin asıl isteği, başlangıçta Süveyş daha sonraları Arap nüfusun yoğun olduğu petrol bölgelerini rakip güçlerden uzak tutmak ve kontrolünü devam ettirmektir. Sömürge bakanı Winston Churchill, 1922 yılında Balfour Deklarasyonu'nu neredeyse geçersiz kılan ve Yahudi göçünü oldukça sınırlayan bir belge yayınladı.²⁴

23 a.g.e., s. 367.

24 a.g.e., s. 3369.

Bundan çok kısa bir süre önce de, İngiltere 1921 yılında “*Filistin topraklarının üçte ikisi üzerinde*” Ürdün Emirliği’ni kurmuştu.²⁵ Bunlar bölgede değişen İngiliz politikalarının ilk ve önemli göstergeleriydi. San Remo anlaşmasını teyidinden başka bir şey olmayan Milletler Cemiyeti kararı, her iki topluluğun da (Yahudi ve Arap) kendi kurumlarını oluşturmasını öngörüyordu. Bu belge dahi İngilizlerin asıl amacını ortaya koymaya yeterlidir. Burada ortaya attığımız “*federal*” bir devlet yapısı fikrini daha sonraki İngiliz politikalarında daha da açıklığa kavuştuğunu görebiliriz. Sonraki birçok gelişme, söz konusu belgede esas alınan iki federe devletten oluşan “*federal bir devlet*” tasarımını teyit etmektedir. Örnek olarak; Siyonist olarak tanınan Filistin’deki ilk İngiliz valisi Sir Herbert Samuel dâhil, bölgede federal bir devlet oluşumunu sağlayacak şekilde hareket etmiş,²⁶ her iki tarafın da kendi kurumlarını oluşturmalarını desteklemiştir.²⁷

Federal bir devlet tasarımı ve her iki grubun da kendi kurumlarını oluşturmalarına yönelik İngiliz politikasının en kuvvetli kanıtlarından birisi de, 1923 yılında İngiltere tarafından Filistin’de oluşturmayı denediği “*Danışma Meclisi*” kontenjanlarıdır. Söz konusu mecliste Yahudilere iki sandalye verilirken Araplara on sandalye öneriliyordu.²⁸ Lord Passfield tarafından 1930 yılında açıklanan rapor, Yahudi Ajansı’nı Filistin’de arazi alarak Arapları topraksızlaştırmaya çalışmakla suçlamıştır.²⁹ 1936 yılında bölgede artan taşkınlığı inceleyen ve başında Lord Peel’in olduğu komisyon da aynı sonuca varmış ve bölgenin taraflar arasında paylaşımını önermiştir.³⁰ Çünkü böl-

25 a.g.e., s. 370.

26 a.g.e., ss. 370-371.

27 Don Perets, a.g.e., s. 256.

28 a.g.e.,

29 Cleveland, William L., **A History of the Middle East**, Westview Press, Colorado, 2004, s. 257.

30 Arthur Jr. Goldschmidt ve Lawrence Davidson, a.g.e., ss. 375-376.

geye göçlerden dolayı Arap tepkisinin arttığı ve Alman tehlikesinin belirttiği 1939 yılında, İngiltere yaklaşan savaşta Arap desteğine ihtiyaç duyuyor ve Almanları Filistin'den uzak tutmak istiyordu. Böylece İngiltere manda rejiminin on yıl içinde biteceğini bildiren, Yahudi göçlerini keskin bir şekilde sınırlayan ve Arap arazilerinin Yahudilere satışını yasaklamaya varan tedbirler getiren “*Beyaz Belge*”yi (the White Paper) aynı yıl yayınladı.³¹ Rapor, Balfour Deklarasyonu’nu neredeyse tamamen anlamsızlaştırıyordu. Bu arada 1944 yılında kurulan “Arap Birliği”nin de mimarının yine İngiltere olduğunun not edilmesi gerekir. Savaş sonrasında İngiliz politikasında Yahudi göçü kısıtlamalarının kaldırılmayacağı ortaya çıkınca, Siyonistler de artık yönlerini ABD’ye dönmeye başlamıştı.³² Artan Amerikan baskısı, 1946 yılında bir soruşturma raporu ile bir kez daha kendini gösterdi. Söz konusu raporda, bölgede manda yönetiminin sürmesi istenirken, yüz bin yeni Yahudi göçmeninin kabulü ve Yahudilere arazi satışları üzerindeki sınırlamaların kaldırılması öngörülüyordu.³³ İngiltere bu raporu şiddetle reddetmiş ve başlangıçtan bu yana sözünü ettiğimiz, bölgede bir “Arap-Yahudi Federal Devleti” fikrini artık açıkça savunmaya başlamıştır.³⁴

1947 yılı aslında İngiltere için Filistin’de sonun başlangıcı olmuştur. Bu yıl içinde İngiliz birliklerinin Exodus adlı gemi ile Hayfa limanına yanaşmak isteyen Yahudi göçmenleri güç kullanarak uzaklaştırması,³⁵ sadece bölgede değil Avrupa ve ABD’den de büyük baskılar gelmesine yol açtı.³⁶ Olay sonrasında İngiliz askerleri

31 James Barr, a.g.e., ss. 18-19.

32 Arthur Jr. Goldschmidt ve Lawrence Davidson, a.g.e., s. 377.

33 a.g.e., s. 378.

34 a.g.e., s. 379.

35 Arie J. Kochavi, a.g.e.

36 Yves Lacoste, Büyük Oyunu Anlamak Jeopolitik: Bugünün Uzun Tarihi, (Çev. İsmet Akça), NTV Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2008, s. 290.

ile Yahudiler arasında silahlı çatışmaların şiddetlenmesi, gerilimi daha da arttırarak Filistin sorununu uluslararası bir sorun haline getirdi. Yahudi tarafında hayal kırıklığı o kadar ileri boyutlardaydı ki, Kahire'deki İngiliz elçisine suikast dâhil olmak üzere, İngilizlere karşı terör eylemleri yoğunluk kazandı.³⁷ İşte asıl bu noktada İngiliz-Amerikan mücadelesi başlamış ve 1956 Süveyş Krizi ile artık gizlenemez hale gelmiştir.

Buraya kadar sayılan hususlar göz önüne alındığında; manda rejiminin ilan edildiği 1922 yılı ile İsrail Devleti'nin kurulduğu 1948 yılları arasında İngiliz politikası, net bir şekilde Araplardan taraftar ve Yahudiler ancak ikinci plandadır. İngiltere'nin 1920 San Remo Konferansı ile 1939 resmi raporu tamamen tutarlıdır ve tek bir gerçeği yansıtmaktadır: İngiltere bölgeyi tamamen Yahudi devletine vermek niyetinde değildir ve esas olarak iki bölgeyi bir federal devletten yanadır. Söz konusu federal devlet fikri, yukarıda belirtildiği üzere 1946 yılından itibaren açıkça beyan edilmeye başlanmıştır. Bu görüşünü zamanla gelen baskılara göre modifiye etmiş olmasına rağmen Arap yanlılığı devam etmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında İngilizlere yönelik Yahudi terörü ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından Yahudi göçü ve toprak alımlarındaki kısıtlamaların kaldırılması yönündeki baskılara, İngiltere sürekli olarak direnmiş, baskıları reddetmiş ve bunun yerine Filistin'de bir Arap-Yahudi federal devleti kurulmasını önermiştir.³⁸

Bu aslında en baştan itibaren İngiltere'nin bölgeye yönelik politikasının açıkça dillendirilmesiydi. Bölgede bitmeyen iç savaş, manda yönetiminin getirdiği ekonomik ve yönetsel yükler İngilizleri Filistin'de radikal bir politika değişimine zorlamıştır.³⁹ Federal devlet önerisi her iki taraf tarafından da kabul görmeyen ve sorunlar içe-

37 Arthur Jr. Goldschmidt ve Lawrence Davidson, a.g.e., s. 377.

38 a.g.e., ss. 378-379.

39 Don Perets, a.g.e., s. 273.

risinde bunalan İngiltere sorunu Birleşmiş Milletlere götürmüştür. Burada da İngiltere'nin önerdiği federal çözümü isteyenler azınlıkta kalınca (taksim planına İngiltere çekimser oy kullanmıştır), İngiltere önce her iki tarafça onaylanmadığı için BM kararının uygulanması ile ilgili bir şey yapmamış ve kısa süre sonra da bölgeden askerlerini çekme kararı almıştır.⁴⁰

2. 1948 - 1956 YILLARI ARASINDA İNGİLTERE'NİN İSRAİL VE FİLİSTİN POLİTİKASI

Çekilmenin bitimiyle birlikte, İsrail Devleti 14 Mayıs 1948 tarihinde bağımsızlığını ilan ederek bugüne kadar süren savaş ve çatışmaların da fitilini ateşlemiş oldu. Esasen İngiltere savaş sonrasında ekonomik ve askeri olarak ABD'ye bağlıydı ve ona rağmen bir politika üretebilecek gücü de kalmamıştı.⁴¹ Irgun ve Stern gibi radikal Yahudi örgütlerinin hedefi haline gelmesi ve uluslararası baskılar, İngiltere'nin adeta Filistin'den kaçarcasına ayrılmasına ve kendi oluşturduğu büyük sorunu Birleşmiş Milletler'e havale etmesine yol açmıştır. Gerçekten de 1947 yılına gelindiğinde Almanya ve İtalya gibi tehditler ortadan kalkmış, Mısır ve Süveyş bölgesinde kontrolü devam eden İngiltere'nin artık önceki dönemde olduğu gibi böyle bir tampon devlete de ihtiyacı kalmamıştı. İngiltere'nin Filistin politikasının temelini açıklama bakımından bir kez daha vurgulamak gerekirse, İngilizler için asıl amaç en baştan beri Süveyş'i, sonrasında ise petrol bölgesini elde tutmak ve tehditlerden uzak tutmaktı. Bundan sonraki İngiliz politikası da çok farklı değişti. 1948 Arap-İsrail Savaşı esnasında da Sina bölgesine giren İsrail kuvvetlerini 1936 Mısır-İngiltere Antlaşmasını hatırlatarak durdurdu İngiltere'ydi.⁴² Ürdün'ü kurarak Arap petrol bölgesini emniyete

40 a.g.e.

41 Arthur Jr. Goldschmidt ve Lawrence Davidson, a.g.e., s. 386.

42 a.g.e., s. 388

alacak bir tampon devlet zaten oluşturmuştu ve Filistin'den çıkması ona çok bir kayıp getirmeyecekti. Konumuz açısından daha da önemlisi, Filistin'den çıkarken beklentisi BM taksim planında belirtilen Arap bölgesinin Ürdün tarafından işgal edilmesiydi.⁴³

İngiltere'nin Filistin'e yönelik politikası konusuna açıklık getirebilecek ve yukarıdaki fikri destekleyecek bir diğer olay da, İsrail'in tanınması için yaklaşık olarak sekiz ay beklenmesiydi.⁴⁴ Bu bekleyişin; ABD ile İlişkiler, Ürdün'ün tanınması ve bölgedeki Sovyet etkisini önlemek gibi birçok nedeni olmasına rağmen, asıl dürtü İngiltere'nin Arapları kendisinden uzaklaştırmama ve bölgede denge unsuru özelliğini kaybetmeyerek etkinliğini sürdürebilmektir. Öte yandan, ABD İsrail devletinin 14 Mayıs 1948 tarihindeki bağımsızlık ilanını *de facto* olarak dakikalar içinde tanımış, Sovyetler Birliği ise yeni kurulan devleti 17 Mayıs'ta *de jure* olarak ilk tanıyan devlet olmuştur.⁴⁵

Filistin'e yönelik İngiliz politikalarını yönlendiren dinamikleri anlayabilmek açısından bu noktayı biraz açmakta fayda vardır. İngiltere'nin İsrail devletini sekiz aydan fazla bir süre bekledikten sonra tanımamasının birkaç nedeni vardı. Bunlardan belki de en önemlisi, bölgede bulunan üsleri vasıtasıyla sürdürdüğü etkinliğinin Arapları küstürmekle kaybetme ihtimaliydi. Özellikle petrol bölgeleri Irak, Suudi Arabistan gibi ülkeler ile kendi kurduğu Ürdün ve üzerinde etkinliğini sürdürdüğü Mısır gibi ülkeler, Arap ve Müslüman'dı. Doğal olarak İsrail'i tanınması demek, söz konusu devletleri karşısına alması ve Arap milliyetçiliğinin doğrudan hedefi olması demekti. İngiltere Dışişleri Bakanı Ernest Bevin ve Yabancılar Ofisi'nin (Foreign Office) genel görüşü, "İsrail'in tanınmaması" yönündeydi

43 Karol R. Sorby, a.g.e.

44 W. Keith Pattison, "The Delayed British Recognition of Israel", Middle East Journal, 1983, ss. 412-428.

45 a.g.e.

ve bu politika sekiz ay devam ettirildi.⁴⁶ Diğer önemli bir etken de, Sovyetlerin artan nüfuzunun petrol bölgelerine sıçramasını engellemekti. Son olarak, ABD'nin açık bir şekilde İsrail yanlısı politikalarına karşı, Bevin'in Arapların yanında olmayı bir ahlaki sorumluluk olarak görmesiydi.⁴⁷ Bunda özellikle manda yönetiminin son yılında, Siyonistlerin İngilizlere karşı terör eylemlerinin İngiliz kamuoyunda oluşturduğu anti-Siyonist tepkinin de önemli bir katkısı vardır.⁴⁸

Bevin'in Ortadoğu ile ilgili temel stratejik hedefi, bölgede İngiliz hâkimiyetini sürdürmek ve Sovyetlerin bölgede bir köprübaşı elde etmesini engellemekti. Bevin bu konuda Fransa üzerinde de baskı uyguluyor ve Filistin konusunda beraber hareket etme ve Siyonistlere desteği kesme konusunda diretiyordu.⁴⁹ Ancak geleneksel Fransız politikalarının aksine; kamuoyundaki Yahudi sempatisi, “*İngiltere'nin Libya'da Filistin'de Yahudilere karşı savaşıacak Arapları toplaması ve bölgeye gönderme çalışmaları*” ile hükümet içi ve dışı etkiler gibi nedenlerle, Fransızlar İngiliz politikalarından uzaklaşmıştır.⁵⁰ Bu dönemde Fransız hükümet çevrelerinde hâkim olan genel kanaat, Filistin'de bir Arap zaferinin aynı zamanda İngiltere tarafından oluşturulan “Arap Ligi”nin de bir zaferi olacağı ve ezeli rakip İngiltere'nin bölgede inisiyatifi tamamen ele geçireceği şüphesiydi.⁵¹ Ayrıca, bir Yahudi zaferi Fransızların kuzey Afrika'daki menfaatleri için çok daha uygundu ve böylece dikkatler kuzey Afrika'dan Filistin'e dönebilirdi.⁵² Görüldüğü gibi İngilizler,

46 a.g.e.

47 a.g.e.

48 a.g.e.

49 Meir Zamir, “Bid for Altalena : France's Covert Action in the 1948 War in Palestine”, **Middle Eastern Studies**, 2010, ss. 17-58.

50 a.g.e.

51 a.g.e.

52 a.g.e.

dönem içinde müttefikleri olan Fransızlarla da Filistin politikalarını oluşturmada çekişme içerisinde olmuşlardır. Kısacası; İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde İngiltere bölgeye yönelik politikalarını şekillendirirken, bir taraftan müttefikleri olan ABD ve Fransa ile rekabetini, diğer taraftan da Sovyetlerin bölgeye nüfuz etme gayretlerini dikkate almak durumundaydı. İngiliz siyasi ve askeri yetkililerin defalarca ifade ettikleri gibi “Filistin stratejik olarak bir Arap-Yahudi çatışma bölgesi olmasından çok, Sovyetlere bir set oluşturan ve sadece doğu-batı köprüsü değil aynı zamanda Asya ve Afrika arasında da bir köprü” teşkil etmektedir.⁵³

Gerçekten de, Sovyetlerin bölgeye nüfuz etme gayreti İngilizler için göz önüne alınması gereken çok önemli bir faktördü. İsrail’i ilk tanıyan ülkenin de SSCB olduğu dikkate alındığında, bu dönemde esas İngiliz endişesi, yeni kurulan Yahudi Devleti’nin bölgede yeni bir Çin olma tehlikesi, yani bölgede komünist bir devletin ortaya çıkarak Sovyetler için atlama taşı görevi görme tehlikesiydi.⁵⁴ Bundan dolayı İngiliz Savunma Bakanı Albert Alexander dâhil Arapların ateşli bir şekilde savunulması gerektiğini düşünüyor ve Sovyet tehdidine karşı tanıma konusunda müttefikleri ABD’yi ikna etmeye çalışıyordu.⁵⁵ Daha da önemlisi BM’in taksim planının da bölgedeki Araplara haksızlık olacağını düşünüyor ve bunun yerine “üniter” yapıda bir devlet oluşturulması gerektiğini savunuyordu.⁵⁶ Daha önce de irdelediğimiz gibi söz konusu üniter devletten iki federe devletten oluşan, iki halkın da yönetime ortak olduğu tek bir devlet anlaşılmalıdır. Yani, İngiltere ayrı ve bağımsız bir Yahudi devletini kabul etmemekte direnmiş, fakat bunu müttefiklerine kabul ettirememiştir. Filistin’deki İngiliz politikasını analiz edebilmek için

53 W. Keith Pattison, a.g.e.

54 a.g.e.

55 a.g.e.

56 a.g.e.

gözden kaçırılmaması gereken çok önemli bir nokta da, İngilizlerin Filistin'i terk ederken bölgeyi *res nullius* (sahipsiz topraklar) olarak tanımlamasının, Arap ordularının doğan otorite boşluğunu doldurabilmeleri için meşrulaştırıcı bir araç olacağı gerçeğidir.⁵⁷

Dolayısıyla, İngilizlerin gerçek niyetinin Filistin'de Arapların hâkim ve çoğunlukta olduğu, Yahudilerle birlikte tüm bölgeyi kapsayan tek bir devlet tasarımı olduğu görülmektedir. Bu arada, ABD'nin bölgede tamamen İngiliz emperyal menfaatlerini gerçekleştirmek için kurulduğunu düşündüğü Ürdün'ü tanımamaktaki ısrarlı tutumunu da bir tarafa not etmek gerekir.⁵⁸ İngilizler tarafından bu durum ABD'deki Yahudi seçmenlerin etkisine bağlanmıştır. Büyük güçlerin, özellikle ABD'nin, Ürdün'ü tanımaması da İngiltere'nin İsrail'i başlangıçta tanımamasının nedenleri arasında olduğu düşünülebilir. Nihayetinde İngiltere'nin İsrail Devleti'ni 30 Ocak 1949 tarihinde *de facto* olarak tanımamasının temel sebebinin, diğer birçok nedenle birlikte, bölgedeki barış ve dengeleri sağlayabilmek için İsrail'i etkileyebilme imkânını elde bulundurmamak olduğu söylenebilir.⁵⁹

Bu noktada Filistin'e yönelik İngiliz politikalarının belirleyen bir diğer ve oldukça önemli bir faktör olan İngiltere-ABD ilişkilerine de göz atmakta fayda vardır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında belirginleşmeye başlayan İngiliz Amerikan rekabetinin hedefi Ortadoğu'da nüfuz elde etmek ve sürdürmek mücadelesi olarak görülebilir. İngiltere bölgedeki etkinliğini sürdürmek, Amerika Birleşik Devletleri ise bölge ve doğal kaynakları konusunda söz ve nüfuz hakkı elde etmek istiyordu. Söz konusu rekabet, her iki tarafın da yönetim kademesinde İkinci Dünya Savaşı yıllarında dillendirilmeye başlamıştı. Savaşta İngiliz dışişleri bakanı olarak görev yapan Anthony Eden, o zamanlar asker olan Enoch Powell ile aralarında

57 a.g.e.

58 a.g.e.

59 a.g.e.

1940'larda geçen bir görüşmede Powell'ın "*Ortadoğu'da İngiltere'nin en büyük düşmanı Amerikalılardır*" sözlerini o zaman tam olarak anlamadığı için pişmanlığını dile getirir.⁶⁰ Bir diğer İngiliz politikacı Richard Crossman, 1946'da Filistin ziyaretinden sonra "*Amerikalıların bugün Ortadoğu'da İngiltere'nin yönetimine en büyük tehdit*" olduğunu açıkça belirtmiştir.⁶¹ James Barr'a göre; İkinci Dünya Savaşı sonrasında iki kutuplu yeni bir dünya düzeninin ortaya çıkması, İngiltere'nin ABD ile aynı safta yer almasından dolayı fazla dillendirilmeyen ve ortaya çıkmayan/çıkamayan bu "*gizlilik politikası*", 1991 yılındaki Körfez Savaşı ve 2003 yılındaki İkinci Körfez Savaşı ile birlikte açığa çıkmıştır. Çünkü artık komünizm çökmüş ve Soğuk Savaş bitmiştir. Barr'a göre, 1942'den İngiltere'nin körfezi terk ettiği 1971 yılına kadar, İngiltere ve ABD Ortadoğu'da sürekli ve tam anlamıyla bir rekabet halindeydi.⁶²

Başlangıçta Süveyş'in kontrolü vasıtasıyla Hindistan ve Uzak Doğu'ya giden sömürge yollarını kontrol amaçlı olarak şekillenen İngiliz politikaları, 1947'de Hindistan'ın bağımsızlığını kazanması sonrasında, diğer faktörler etkisini devam ettirmekle birlikte, yerini daha çok petrol bölgelerini kontrol etme amaçlı politikalara bırakmıştır.⁶³ İşte söz konusu petrol odaklı politikalara dönüş de, özellikle 1947'den sonraki Washington-Londra çekişmesinin temel nedeni olmuştur. İngiltere'nin Filistin'le ilgili politikalarını anlamak için, bu dönemdeki ABD ile ilişkilerine bu gözle de bakmak faydalı olacaktır. Daha 1942 yılında El-Alameyn zaferinden hemen sonra, İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nın bir raporunda, bölgede İngiltere'nin pozisyonuna en büyük iki tehdidin, Siyonist propagandacıların ABD'deki propagandaları/kışkırtmaları ile

60 James Barr, a.g.e., s. xi

61 a.g.e.

62 a.g.e., s. xii.

63 a.g.e., s. xiii.

ortaya çıkacak iki rakip gücün çatışması olacağı belirtiliyordu; Arapçılık ve Siyonizm.⁶⁴

Gerçekten de, İngiltere'nin Siyonizm nedeniyle önce Filistin'den, sonra Arap milliyetçiliği nedeniyle Süveyş bölgesinden çıkmak zorunda kalması bu tespitlerin doğruluğunu destekler niteliktedir. Bu hususlar göz önüne alındığında; İngiltere'nin Filistin'e göçe kotalar koymasına karşı Amerikan muhalefeti, Arap milliyetçiliği yükselirken Mısır'a İngiliz müdahalesine Amerikan engeli gibi somut gerçekler, ABD'nin Arap Milliyetçiliği ve Siyonizm kartlarını bölgeden İngilizleri atmak ve kendi nüfuzunu güçlendirmek amacıyla kullandığı iddiasını güçlendirebilir. Aslında İngilizler, başlangıçta ABD'nin Birinci Dünya Savaşı sonrasında olduğu gibi savaştan sonra tekrar izolasyon politikalarına döneceğini düşünerek, Amerikalıları konunun içine çekerek bir taraftan Siyonist tehlikenin savuşturulmasını diğer taraftan da Filistin'de İngiltere'nin imtiyazlı konumunu teyit edebileceklerini düşünmüşlerdi. Fakat hesap yanlış çıkmıştı ve ABD sadece Siyonizm'i değil, aynı zamanda Arap milliyetçiliğini de kışkırtıp kullanarak petrol bölgesine kademeleli olarak yerleşmiş ve süreç içinde bölgedeki İngiliz hâkimiyetini devamlı bir şekilde zayıflatmıştır.⁶⁵Bu gidişin çok önceden, Birinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği 1918 yılından beri farkında olan İngiltere Başbakanı Winston Churchill'e göre; 1941'de Roosevelt ile görüşmesinde Amerikan Başkanı'nın self-determinasyon ve herkes için serbest ticaret hakkı üzerine baskıları aslında savaş sonrası Amerikan niyetlerini açıkça ortaya koyuyordu.⁶⁶ Bunların İngiltere tarafından kabul edilmesi İngiliz İmparatorluğu'nun sonu demek olacaktı. Churchill bunları düşünmesine rağmen savaşı kazanabilmek için ABD'ye mahkûmdu ve 1941'de "*Atlantik Sözleşmesi*"ni

64 a.g.e., s. xiv.

65 a.g.e.

66 a.g.e., s. 5.

imzalamak zorunda kalmıştı. Sonraları Churchill bu maddenin iptali için uğraşmış ancak ABD'nin savaş yardımlarını kesme tehdidinden sonra durumu kabullenmek zorunda kalmıştı.⁶⁷ Sözleşme-deki self-determinasyon ve ekonominin serbestliği gibi ilkeler ile, ABD gelecekteki politikalarını ortaya koyuyor ve İngilizleri gerçek bir açmaza sürüklüyordu. İngiltere açısından daha kötüsü 1942'de “*Struma Olayı*”nın⁶⁸ Amerika'daki Siyonist hareket içindeki revizyonistler (Filistin'de Yahudi Devleti kurulması taraftarları) tarafından etkili bir şekilde istismar edilmesi sonrasında “*Biltmore Bildirgesi*”nin yayınlanması ve ABD Başkanı'nın, Yahudi oylarının ve örgütlerinin de etkisiyle, gayri resmi de olsa buna verdiği destek oldu.⁶⁹ Bildirge; Filistin'e İngiliz göç kısıtlamasını kınıyor, göç politikalarının Filistin'deki Yahudilere bırakılması gerektiğini savunuyor ve en önemlisi de bir Yahudi ordusunun kurulmasını öngörüyordu.⁷⁰

Balfour Deklarasyonu'nun yirmi beşinci yılı kutlamalarına Roosevelt'in isteği ile katılan Mısır Özel Temsilcisi Wendell C. Wilkie, diplomatik sınırlamaların dışında kalmanın rahatlığıyla, bildirgeyi bire bir savunan bir beyanname yayınladı.⁷¹ İngilizler de buna karşılık, fikir babası Irak Başbakanı Nuri Said ait olan “*Bereketli Hilal*” projesini devreye soktu. Plan; Suriye, Lübnan, Filistin ve bir

67 a.g.e., s. 15.

68 Konu hakkında daha fazla bilgi için bkz.: Erdem Çanak, “İkinci Dünya Savaşı Sırasında Balkanların İşgalinin Türkiye'ye Etkisi: Yahudi Mülteciler Meselesi”, **Turkish Studies**, 2015, ss. 127-144.

Ulvi Keser, “Turkish Assistance Activities for the Jewish Immigrants and Jewish Immigrant Camps in Cyprus during Second World War”, **Ege Academic Review**, 2009, ss. 735-758.

69 James Barr, a.g.e., s. 24.

70 a.g.e.

71 a.g.e., s. 25.

dereceye kadar Yahudilere Filistin'de özerklik veren bir tasarımdı.⁷² Bu proje ile Biltmore Bildirgesi'ni yayınlayan ve Ben Gurion'un da desteklediği revizyonistlere karşı, ılımlı Yahudileri kullanarak, bölgede istikrarı sağlamak suretiyle, İngiltere'nin Ortadoğu'da konumunu korumak amaçlanıyordu.⁷³ Federe devletlerden oluşacak Arap Birliği içinde Filistin, daha önceki İngiliz tasarımlarıyla uyumlu şekilde, iki-milletli bir federe devlet olacaktı. Fakat Siyonistler, başlarında Yahudi Ajansı Başkanı Ben Gurion olmak üzere, erken davranarak 1943 başlarında silahlı güç "Haganah"ı kurdular. Haganah Biltmore Bildirgesi'nde belirtilen hususları gerçekleştirmek için harekete geçmek üzereydi ve İngilizler ABD'ye güç kullanılarak düzen değiştirmenin kabul edilemez olduğuna dair ortak açıklama yapılması talebinde bulunmalarına rağmen, istedikleri gibi bir sonuç alamadılar.⁷⁴

Yukarıda belirtilen tüm faktörler göz önüne alındığında; bu dönemde İngiltere'nin Filistin bölgesi üzerinde etkinliğinin özellikle ABD tarafından bilinçli bir şekilde zayıflatıldığı söylenebilir. İngiltere'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında, ekonomik olarak düştüğü zor durumdan dolayı ABD ile rekabet edecek gücünün kalmaması ve bölgede artan Sovyet tehdidinin de etkisiyle ABD politikalarına boyun eğmek zorunda kaldığı tespitleri yapılabilir. İngiltere'nin bu dönemde açıkça Arap yanlısı politikaları benimsediği, bunda ABD'nin İsrail'e sağladığı kayıtsız ve şartsız destekle birlikte, İngilizlerin hayati çıkarlarının olduğu Süveyş Kanalı ve petrol bölgelerinin Arap ülkelerinde bulunmasının belirleyici rol oynadığı değerlendirilebilir.

72 a.g.e.

73 a.g.e., s. 28.

74 a.g.e., ss. 32-33.

3. 1956 - 1967 DÖNEMİ

1952 yılında “*Hür Subaylar Darbesi*” ile Mısır’da iktidarı ele geçiren Cemal Abdül Nasır’ın 1956 yılında Süveyş Kanalı’nı millileştirmesi, İngiltere’nin bölgede en hayati damarlarından birinin kesilmesi demektir. Kanal ve petrolü korumak, daha önce de belirtildiği gibi, İngiltere’nin bütün Ortadoğu politikalarının merkezindedir. Diğer büyük güçlerle de yıllarca bu politikasını devam ettirebilmek için mücadele ediyordu. Nasır’ın bu hareketi üzerine, eski rakibi ve kanal şirketinde ortağı olan Fransa ile birlikte⁷⁵, problemi önce ekonomik ve siyasi baskılarla halletmeyi denemiş, sonuç alamayınca da zor kullanarak kanal üzerindeki menfaatlerini ve bölgede etkinliğini sürdürebilme gayretine girmiştir. Bunu başarabilmek için de, bu döneme kadar ilişkilerinin pek de iyi olmadığı İsrail ile işbirliği yaparak sonuç almaya çalışmıştır. Harekâttan kısa süre önce, İngiltere, Fransa ve İsrail yetkilileri Paris’te buluşmuş ve ilk saldırıyı İsrail’in yapmasını kararlaştırmışlardı.⁷⁶ Sonraki aşamada da İngiliz ve Fransız birlikleri savaşan tarafların arasına girecek ve bölgeyi işgal edeceklerdi.⁷⁷ Plan buydu ama hesaba katmadıkları, bölgede sürekli İngiltere aleyhine nüfuzunu artıran müttefikleri ABD ve Mısır’ı destekleyen Sovyetlerin duruma müdahale edebilecekleriydi. Daha da kötüsü, İngiltere’nin Ortadoğu’daki iki önemli müttefiki Irak ve Ürdün de harekâta sert tepki göstermişti.⁷⁸

Sonuç olarak, İngiltere güvenlik konseyinin kınama kararlarını veto ederek istediğini gerçekleştirmeye çalışmışsa da, özellikle ABD tarafından gelen baskılara daha fazla dayanamayarak bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Bu geri çekilme, artık açık bir şekilde bölgede İngiltere’nin ABD tarafından ikinci plana itilmesi demektir. Bu

75 Tayyar Arı, a.g.e., s. 259.

76 a.g.e.

77 a.g.e.

78 a.g.e., ss. 260-261.

olaydan sonra İngiltere uzun süredir elde tuttuğu bölgedeki hâkim rolünü, aynı ittifaka mensup olmasına rağmen 1940'ların ortasından itibaren belirginleşen şekilde rakibi haline gelen ABD'ne devretmek zorunda kalmıştır. Tayyar Arı'ya göre de krizden en karlı çıkan batılı güç, Amerika Birleşik Devletleri olmuştur.⁷⁹ Süveyş Krizi gerçekten de İngilizlerin dar anlamda Filistin, geniş çerçevede yalnızca Ortadoğu değil tüm dünyada ABD liderliğini kabul etmek zorunda kaldığı bir dönemin net başlangıcıdır. Bundan sonraki dönemde artık İngiltere Filistin'de tek belirleyici değil ancak ikincil derecede etkisi olan ve geri plana itilen bir role sahip olacaktır. Özetle; Süveyş Krizi'nden sonra, bölgede belirleyici rolü artık mutlak bir şekilde ABD'ye geçmiş oluyordu. Bu tarihten sonraki önemli süreçlere bakıldığında İngiltere'nin bunların çok dışında kalmış olduğu rahatlıkla gözlenebilir.

Kriz'e kadar genel olarak Arap yanlısı politikalara öncelik veren İngiltere, bu dönemde İsrail ile daha yakın ve onu destekleyen politikaları benimsemiştir. İlişkiler o kadar sıcak ve dostaneydi ki İngiltere İsrail'in varlığını garanti etmekle kalmıyor, aynı zamanda silah satışları yoluyla güçlenmesini sağlıyor ve BM gibi uluslararası forumlarda net bir İsrail yanlısı tavır alıyordu.⁸⁰ 1967 savaşında, özellikle Sina işgalinde önemli rol oynayan tanklar, İngiltere tarafından verilen Centurion tanklarıydı.⁸¹

İngiltere'nin bu dönemde, bölgede etkinliğini sürdürebilmek ve özellikle de Süveyş Kanalı üzerindeki kontrolünü kaybetmemek

79 a.g.e., s. 264.

80 Moshe Gat, "Britain and Israel Before and After the Six Day War, June 1967: From Support to Hostility", **Contemporary British History**, 2004, ss. 54-77.

81 Simon C. Smith, "Centurions and Chieftains: Tank Sales and British Policy towards Israel in the Aftermath of the Six-Day War", **Contemporary British History**, 2014, ss. 219-239.

için İsrail ile beraber olmanın menfaatlerine daha uygun olduğunu düşündüğü görülmektedir. Bu politika değişikliğinde, bölgede yükselen güç olan İsrail'i kontrol etme isteğinin de rol oynadığı düşünülebilir. Dönem içinde İngiltere tarafından İsrail'e sağlanan desteğe; 1967 yılındaki Arap-İsrail Savaşı'nın başlangıcına kadar ABD ile birlikte İsrail'i destekleyen politikalarını sürdürmüş olması, silah satışlarına devam etmesi ve yine ABD ile birlikte 1967 savaşı öncesinde İsrail'e yönelik bir saldırıya müdahil olacağını açıkça beyan etmesi gibi somut olaylar örnek olarak verilebilir.⁸² Bunun ötesinde; Arapların İsrail'e yapabilecekleri muhtemel bir hava saldırısını caydırmak amacıyla, Amerikalılar ile beraber hareket eden İngiliz donanması, bölgeye yakın yerleşerek bir nevi İsrail saldırılarını kolaylaştıran faktör olmuştur.⁸³ Fakat "*Altı Gün Savaşı*" sonrasında İsrail'in İngiltere'nin beklentisinin çok ilerisinde toprak elde ederek bölgedeki bütün dengeleri alt üst etmesiyle, İsrail ile iyi ilişkilerin hâkim olduğu 1956-1967 dönemi son bulmuştur. Bu noktada, James Barr'ın ABD'nin bölgede İngiliz etkisini kırmak için, 1940'lardan itibaren hem Siyonizm'i hem de Arap milliyetçiliğini kullanmış olduğu yönündeki iddiasının tutarlı görüldüğünü belirtmek gerekir.

İngiltere'nin Filistin politikalarını şekillendiren faktörlerin sadece Filistin bölgesinin iç dinamiklerle değil, daha önemli olarak bölgeye yönelik büyük ve rakip güçlerin politikaları bağlamında analiz edilmesi gerektiği açıktır. Başlangıçta İngiltere'nin bölgedeki rakibi Osmanlı, Fransa veya Almanya iken, sonraları ve özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Soğuk Savaş döneminde bölgede esas belirleyici güç ABD ve bir dereceye kadar da Sovyetler Birliği olmuştur. İngiltere'nin Filistin'deki rolü de, söz konusu rakiplerin hareketlerine göre şekillenmiştir. Bu durum az önce de belirtildi-

82 Tayyar Arı, a.g.e., ss. 311, 313.

83 a.g.e., s. 318.

ği gibi özellikle Soğuk Savaş dönemi için doğrudur. Çünkü bunun öncesinde İngiltere sadece bölgede değil, bütün dünyada söz sahibi egemen ve emperyal bir güçtü. İngiltere'nin hâkim konumunu kaybettiğini ve eskiden olduğu gibi rahat hareket edemeyeceğini gördüğü olay da, 1956 Süveyş Krizi olmuştur. Gerçekten de müttefikleri İngiltere ve Fransa'nın bölgede saygınlıklarına çok büyük bir darbe olan Süveyş Krizi'nde, Amerika Birleşik Devletleri açıkça bu duruma seyirci kalmış ve Ortadoğu'da çıkarlarını korumak için her şeyi yapabileceğini göstermiştir. Bu duruşunu perçinleyen unsur da Kriz'den iki ay gibi bir süre sonra Ocak 1957'de "*Eisenhower Doktrini*"nin yürürlüğe konmasıdır. Doktrin ve zamanlaması, ABD'nin asıl niyetinin bölgeye tam anlamıyla hâkim olmak olduğunu belgeler gibidir. İngiltere ve Fransa'ya karşı Sovyet tehdidi gerekçeyle geri adım attıran ABD'nin, olaydan çok kısa bir süre sonra söz konusu doktrini yayınlaması ve bölgede Sovyetler Birliği'ne açıkça meydan okuması tutarsızlığını açıkça ortaya koymaktadır. Eğer ABD'nin problemi sadece Sovyet tehdidinden dolayı Süveyş Krizi'ni tırmandırmamak olsaydı, herhalde birkaç ay sonra doğrudan Amerikan askerlerinin de bölgede kullanılmasını öngören ve Sovyetleri çok daha fazla tedirgin edecek söz konusu doktrini açıklamazdı. Bu faktörler göz önüne alındığında, ABD'nin esas olarak fırsattan istifade ile bölgedeki İngiliz etkisine kalıcı bir darbe indirmeyi hedeflediği ve bunu başardığı düşüncesi daha mantıklı görünmektedir. Nitekim ABD 1958 yılında Lübnan'daki Hıristiyan Cumhurbaşkanı korumak için bölgeye 15.000 asker çıkarmış, İngiltere de buna karşılık aynı yıl içerisinde Ürdün'e monarşiye yardım için 3000 askerini getirmiştir.⁸⁴ Bu olaylar çeşitli bahanelerle olmuşsa da, az önce ifade edilen İngiliz-Amerikan rekabeti bağlamında da okunabilir.

84 a.g.e., s. 266.

Yukarıda da örneklendiği gibi, Süveyş Krizi esnasında İngiliz menfaatlerine uygun davranan İsrail'e bakış, önceki dönemlere göre farklılık arz eder. Kriz sonrası dönemde İngiltere için bölgede en önemli tehdit, Nasır'ın başını çektiği Arap milliyetçiliği olmuştur. Süveyş'in denetimini bu yüzden kaybeden İngiltere, Ortadoğu bölgesinde kontrolünde tuttuğu monarşileri de kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Çünkü Nasır'ın milliyetçiliği tüm Arapları bir araya getirmeyi amaçlayan bir pan-milliyetçilik türü idi ve bölgedeki monarşilerin doğal olarak yıkılmasını öngörüyordu. Bu dönemde İngiliz politikası esas olarak; daha önceki tutumunun aksine, artık tamamen Arap milliyetçiliğine karşı bir pozisyon almış ve bölgede artan ABD ve Sovyet etkisine karşı elinde mevcut gücü muhafaza edebilmek için, hem monarşilerle hem de İsrail ile iyi ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır. Kısacası, 1956 Krizi ile 1967 Savaşı arasındaki dönemde İngiliz politikası, mevcut statüyü koruma üzerine kurulmuştur.⁸⁵ Bu durum 1967 yılındaki Altı Gün Savaşları'nın başlangıcına kadar da sürmüştür.

4. 1967 - 2000 YILLARI ARASINDA İNGİLTERE'NİN FİLİSTİN-İSRAİL SORUNUNA YAKLAŞIMI

“*Altı Gün Savaşları*” sonrasında İsrail'in İngiltere'nin beklentisinin çok ilerisinde toprak elde ederek bölgedeki bütün dengeleri alt üst etmesiyle birlikte, İsrail ile iyi ilişkilerin hâkim olduğu 1956-1967 dönemi son bulmuştur. Çünkü ezici İsrail galibiyeti, bölgede Arap monarşilerine dayanarak petrolü kontrol etmeye çalışan İngiltere için asla kabul edilemeyecek bir sonuçtu. Savaş sonrası dönemde İngilizler, İsrail genişlemesini sınırlama ve savaş öncesi sınırlarına dönmesini sağlamak amaçlı bir politikaya sarıldılar. İngiliz dışişleri zaman kaybetmeden Araplarla iyi ilişkilerin tamir edilmesi için

85 Robert McNamara, “Britain, Nasser and the Outbreak of the Six Day War”, *Journal of Contemporary History*, 2000, ss. 619-639.

derhal harekete geçilmesi fikrindeydi. Savaşın hemen ertesinde 21 Haziran 1967'de, İngiltere Dışişleri Bakanı James Brown'ın BM Genel Kurulunda yaptığı konuşmada İsrail'i sert bir dille eleştirmesi, işgal edilmiş toprakların ve Doğu Kudüs'ün boşaltılması çağrısı söz konusu politika değişikliğini açıkça ortaya koyuyordu.⁸⁶ İngiltere'nin bu yeni pozisyonu İsrail tarafından bir *ihanet* olarak görüldü ve bu tarihten itibaren İngiltere ve İsrail'in bölge ile ilgili neredeyse bütün konularda karşıt kutuplarda yer almalarına yol açtı.⁸⁷ Yeni politikanın ilk göstergesi de, İsrail'e önceki dönemde yapılan silah satışlarını durdurmak oldu.⁸⁸

Artık İngiltere'nin rotası büyük oranda tekrar Araplara dönmüştür. Bu Arap-İsrail Savaşı aynı zamanda, İsrail'in ABD ile ayrılmaz bir ikili oluşturduğunu ve İngiltere'nin araya girmesinin mümkün olmadığını da ortaya koymuş oluyordu. Bundan sonraki süreçte ABD koşulsuz olarak her durumda, hatta İsrail'in en kusurlu olduğu olaylarda dahi, İsrail'e destek vermiş ve bu konuda hiçbir sarsılma olmamıştır. Savaştan sonra da ABD tarafından Birleşmiş Milletler'e sunulan tasarıların hiçbirisinde, İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesine temas edilmemiştir.⁸⁹ Buna karşılık saf değiştiren İngiltere, "*savaş yoluyla toprak kazanılamayacağını*" vurgulayan karar tasarısını Birleşmiş Milletler'e sunmuş ve 242 sayılı kararın çıkmasına ön ayak olmuştur.⁹⁰ Aynı karar, 1973 savaşının sonunda 338 sayılı kararla tekrar teyit edilmiş ve sonraki barış görüşmeleri için de genel bir çerçeve oluşturmuştur. Bu dönemin başlangıcının, yani İngiltere-İsrail ilişkilerinin dolayısıyla da İngiltere'nin Filistin politikalarının tekrar dönüşüme uğradığı yeni dönemin ilk önemli

86 Moshe Gat, a.g.e.

87 a.g.e.

88 Robert McNamara, a.g.e.

89 Tayyar Arı, a.g.e., s. 324

90 Fred Halliday, a.g.e., s. 438

belgesi, savaş sonrasında işgal edilmiş toprakların geri iadesi için İngilizlerin açık çabalarıdır. Bu dönemde net İngiliz etkisi ile alınan ve İngiltere'nin Filistin politikalarını ortaya koyabilecek olay, yukarıda da bahsedildiği gibi, BM Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararıdır. Karar, Britanya temsilcisi Lord Caradon tarafından sunulan bir formüldü.⁹¹ Kararda; savaş yoluyla toprak kazanılmasının kabul edilemez olduğu vurgulanıyor, İsrail'in elde ettiği topraklardan çekilmesi, kabul edilmiş sınırlar içerisinde barış içinde yaşanması ve mülteciler için adil bir çözüm öngörülüyordu.⁹²

İngiltere için bu dönem, aslında çok daha önceden 1956 Süveyş Krizi ile ortaya çıkan büyük gerçekle yüzleşme dönemidir. Bundan sonraki dönemde Filistin konusunda İngiliz politikaları belirleyici unsur olmaktan artık çok uzaktır. Genel olarak dönem içerisindeki bütün önemli olaylarda, ABD tek belirleyici güç olarak ortaya çıkmıştır. Komünizmin çöküşü ve Sovyetlerin dağılışına kadar geçen dönemde, ABD'ye rakip olabilecek tek güç olarak Sovyetler Birliği kalmıştı. İngiltere'nin süreç içerisindeki genel işlevi, bölgede Sovyet tehdidine karşı ABD ile uyumlu hareket etmek ve ABD ile birlikte hareket etmenin avantajıyla kendi menfaatlerini de korumaya çalışmaktan ibarettir. Geraint Hughes'un vurguladığı gibi; her ne kadar ABD ile uyumlu hareket etme stratejisi ABD'nin hizmetkârı olmak gibi görülüp eleştirilse de, aslında İngiliz politikacılar sürekli olarak Arap dünyasındaki stratejik ve ticari çıkarlarını muhafaza etmek gayretindeydiler.⁹³ Bu durum özellikle ABD'nin dünyada tek başat güç olarak kaldığı ve neredeyse tek kutuplu bir dünya düzeninin oluştuğu 1990'lı yıllar ve 2000'lerin başlarına kadar geçer-

91 a.g.e.

92 a.g.e.

93 Geraint Hughes, "Britain, the Transatlantic Alliance, and the Arab-Israeli War of 1973", **Journal of Cold War Studies**, 2008, ss. 3-40.

lidir. 1967 ve 1973 Arap-İsrail Savaşları, bu savaşlardan sonraki çözüm arayışları, çözüm için kurulan masalar hep Amerikan kontrol, teşvik ve gözetiminde olmuştur. Bölgedeki sorunların çözümü için, aktörler genel olarak öncelikle Amerika Birleşik Devletleri'ne yönelmiş ve çözümleri de ondan beklemişlerdir. İngiltere gibi bölgedeki ikincil güçler ancak ABD politikalarını etkileyebildikleri oranda bölgede geçici olarak söz sahibi konum elde edebilmişlerdir.

İngiltere'nin bu dönemde birinci derecede etkili olduğu hiçbir olay yoktur denebilir. Mısır'ın Sina'yı geri aldığı ve buna karşılık İsrail'in ilk kez bir Arap devleti tarafından tanınmasını sağlayan Mısır ve İsrail arasında imzalanan 1978 tarihli "*Camp David Anlaşması*" sürecinde İngiltere yoktur ve bütün kontrol neredeyse tamamen ABD'ye aittir. Bu dönemde İngiltere'nin etkin olduğu tek önemli gelişme; 1973 Yom Kippur Savaşı sonrasında bölgeye yönelik olarak uygulamaya başladığı silah ambargosudur. Söz konusu ambargo, daha önceki İngiliz politikaları ile uyumlu olarak esas itibarıyla İsrail'e karşıydı ve tank ve tank mühimmatı konusunda tamamen İngiltere'ye bağımlı olan İsrail bundan en çok etkilenen ülke olurken bölgedeki Arap ülkelerine aynı katılımda da uygulanmamıştır.⁹⁴ Sonraki süreçte, Camp David Anlaşması'ndan kısa süre sonra İsrail'in 1980'de Kudüs'ü, 1982'de Golan Tepeleri'ni ilhakı sonrasında ortaya atılan "*Reagan Planı*" da yine bir Amerikan girişimidir.⁹⁵

1987 sonunda başlayan Birinci İntifada Hareketi ve 1988 yılında başkenti Kudüs olan sürgünde Bağımsız bir Filistin Devleti'nin kurulması gibi olaylarda da, İngiltere'nin belirli ve açık bir rolü yoktur.⁹⁶ 1993 yılında Filistin Kurtuluş Örgütü ile İsrail arasındaki karşılıklı olarak tarafların birbirini tanımasını içeren "*Oslo Anlaş-*

94 Simon C. Smith, a.g.e.

95 Tayyar Arı, a.g.e., ss. 450-451

96 a.g.e., ss. 455-456

ması” da Amerikan güdümünde ve Beyaz Saray’da imzalanmıştır.⁹⁷ 1995 yılında “Oslo II Anlaşması” olarak bilinen anlaşma da yine Beyaz Saray’da imzalanmıştır.⁹⁸ Amerika’nın bölgede başat güç olarak kendini kabul ettirdiği 1956 Süveyş Krizi sonrasındaki Filistin Sorunu konusundaki net ve değişmeyen tutumu, açık bir İsrail taraftarlığıdır. İngiltere’nin dönemsel değişen politikalarına karşılık, ABD’nin söz konusu tutumunun hiç değişmediği rahatlıkla söylenebilir. Nitekim 1987 yılında Amerikan Kongresi İsrail’in esas NATO dışı müttefiki olduğunu ve birçok alanda işbirliğine gidilmesi konusunda bir karar almıştır.⁹⁹ İngiltere’nin bu dönemde genel olarak Arap yanlısı tavrında bölgedeki petrol zenginliği üzerindeki menfaatlerini koruma düşüncesinin olduğu açıktır.¹⁰⁰

5. 2000 SONRASI DÖNEM

Oslo Sürecinin öngördüğü nihai statü konusunda bir anlaşma sağlamak için, ABD Başkanının daveti ile, 2000 yılı Temmuz ayında gerçekleştirilen II. Camp David girişiminde de, değişen bir şey yoktu: Amerikan girişimi ve Amerika’nın açık İsrail taraftarlığı. Görüşmelerde İsrail tarafının henüz kendi yükümlülüklerini yerine getirmemiş olmasına rağmen, Filistin’den özellikle Kudüs konusunda tavizler verilmesi istenmekteydi¹⁰¹. Böylece son ciddi barış ümidi de yok edilmişti ve artık meydan her iki taraf için de radikallere kalmıştı. Eylül 2000’de Ariel Şaron’un bin asker ile Kudüs’teki Har-em-i Şerif’e kışkırtıcı girişi, İkinci İntifada’nın (El Aksa İntifadası)

97 a.g.e., ss. 655-656

98 a.g.e., s. 675

99 Ruike Xu & Wyn Rees, “Comparing the Anglo-American and Israeli-American Special Relationships in the Obama Era: An Alliance Persistence Perspective”, *Journal of Strategic Studies*, 2018, ss. 494-518

100 Simon C. Smith, a.g.e.

101 Tayyar Arı, a.g.e., ss. 717-718

fitilini ateşleyecekti. 2002 yılında FKÖ lideri Yaser Arafat'ı Ramallah'taki karargâhında teslimine zorlama amaçlı İsrail saldırılarının bütün Filistin topraklarını sarması ve Filistin mülteci kamplarında İsrail tarafından yapılan katliamların sonrasında İngiltere, konuyla ilgili uluslararası soruşturma açılmasını önererek ABD'den yine ayrılmıştır.¹⁰² ABD beklendiği üzere bu dönemde de tamamen İsrail tezlerini içeren ve Filistin halkının yoluna yeni bir liderle devam etmesi gerektiğini bir ön koşul olarak belirten "Bush Barış Planı"nı ortaya atmıştır.¹⁰³ Bu süreç birçok anlaşma önerileri veya anlaşma taslakları ile sürüp gitse de, sonuçta ABD'nin başat rolü ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ndeki İsrail lehine vetoları değişmemiştir.

İngiltere'nin dönem içerisindeki rolü ise, daha önce bölgedeki ABD ile rekabeti bağlamında belirtildiği üzere, oldukça ikinci planda veya perde gerisinde kalmıştır. İkinci plandadır çünkü etkinliği artık oldukça zayıfla(tıl)mıştır. Her ne kadar 1973 savaşından sonra Avrupalı müttefikleri ile Nixon yönetiminin İsrail yanlısı politikalarına açıkça karşı çıkmış ise de, bölgede yine ABD'nin dediği olmuştur. Savaş sonrası BM Güvenlik Konseyi'ndeki İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesini öngören karar için İngiltere olumlu oy kullanmış fakat karar ABD tarafından veto edilmiştir.¹⁰⁴ Geraint Hughes'e göre, ABD sürekli İsrail'in yanında yer alarak ve onu güçlü tutarak, Araplara İsrail ile sorunlarının tek çözümünün kendisi ile işbirliğinde olduğu mesajını vermek istemiştir.¹⁰⁵ Perde gerisinde ifadesinin kullanılma sebebi ise, İngiltere'nin " Hamas" ile örtülü bir ilişkisi olduğu yönündeki İsrail iddialarıdır. Birinci İntifada ile ortaya çıkan, 2006 seçimleri sonucunda seküler El-Fetih

102 a.g.e., ss. 752-753

103 a.g.e., ss. 752-753

104 Geraint Hughes, a.g.e.

105 a.g.e.

ile tamamen yollarını ayıran ve de facto olarak Gazze Şeridi'nde yönetimi elde eden dini motifleri çok daha güçlü Hamas'ın İngiltere ile ilişkide olması, aslında çok da sürpriz değildir. Böyle bir ilişki iddiası, ABD ile bölgede rekabet ve İngilizlerin genel Filistin politikaları bağlamı göz önüne alındığında dikkate almaya değerdir. Yukarıda belirtildiği gibi, 2006 seçimlerini Hamas'ın kazanması üzerine, ABD İsrail ile birlikte açıkça El-Fetih'i desteklemeye başlamıştı. Bunun ötesinde, Amerikan yönetimi diğer Arap ülkelerinden El-Fetih'e destek sağlamalarını istemiş ve kendisi de 59 milyon dolar yardımda bulunmuştur.¹⁰⁶

İddiaları güçlendiren diğer bir neden, İngiltere'nin gerçekten de bölgedeki muhalifler veya terörist olarak tanımlananlar dâhil olmak üzere, bütün aktörlerle görüşme politikasını sürdürdüğü ve bölgede bu yolla etkinliğini sürdürme gayretinde olduğu yönündeki işaretlerdir. Örnek olarak, İngiliz Avam Kamarası'nın 2007 yılındaki Dış İlişkiler Komisyonu raporunda İngiliz hükümeti, "Hizbullah, Müslüman Kardeşler gibi Hamas'la da ilişki kurmasının gerekli olduğu" konusunda açıkça uyarılmıştır.¹⁰⁷

Hükümet tarafından cevap olarak; Hamas ve El Fetih'in birlikte kurduğu hükümetin yaşanan anlaşmazlıklar sonucu dağılmasından sonra, "İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın Hamas'la görüşme ihtimalini göz ardı etmediği" belirtilmiştir.¹⁰⁸ Aynı raporda İsrail'in Lübnan'da misket bombası kullanması da sert bir şekilde eleştirilmiştir. İngiltere'nin Ortadoğu politikalarının görüşüldüğü 2017 yılındaki Lordlar Kamarası'ndaki görüşmeler ve sunulan raporlarda, bölgede ABD'nin takipçisi konumunda olunmaması ve İngiltere'nin

106 Tayyar Arı, a.g.e., s. 793

107 **BBC Turkish Resmi İnternet Sitesi**, "İngiltere'ye Hamas Eleştirisi", http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2007/08/070813_britainhamas.shtml, (Erişim Tarihi: 14.06.2019).

108 a.g.k.

asla kopamayacağı Ortadoğu için kendi politikalarını oluşturması gerektiği üzerinde durulmuştur.¹⁰⁹

Konumuzla ilgili olarak, hükümetin Filistin'i bağımsız bir devlet olarak tanınmasının, İsrail'e karşı iki devletli çözüm konusunda İngiltere'nin ciddiyetini açıkça ortaya koyacağı da söz konusu parlamento raporlarında belirtilmiştir.¹¹⁰ İngiltere'nin bu duruşunun eskiden beri devam ettiği, eski İngiltere Başbakanı Tony Blair ve eski Dışişleri Bakanı James Straw'ın, 2017 yılında Filistin görüşmelerinde Hamas'ın dışlanması yanlışı olduğu ve mutlaka sürece dâhil edilmesinin gerekliliği yönündeki beyanlarından da anlaşılabilir.¹¹¹

Son dönemde bölgede gelişen olaylara bakıldığında da, İngiltere'nin Filistin politikalarında tutarlı çizgisinin devam ettiği gözlenebilir. ABD Başkanı Donald Trump tarafından 2017 yılı sonlarında Amerikan büyükelçiliğinin Tel Aviv'den Kudüs'e taşınması kararının, İngiliz Başbakanı Theresa May tarafından reddedilmesi bu çizgiye bir örnektir.¹¹² May tarafından yapılan aynı açıklamada,

109 İngiltere Parlamentosu Resmi Sitesi, "Fresh Thinking on UK policy toward the Middle East Needed", <https://www.parliament.uk/business/committees/committees-a-z/lords-select/international-relations-committee/news-parliament-2015/mena-report-launch/>, (Erişim Tarihi: 19.03.2019).

110 a.g.k.

111 **Middle East Monitor Resmi Sitesi**, "Ex-UK Foreign Secretary Straw Hints He was Sacked after Urging Hamas Dialogue", <https://www.middleeastmonitor.com/20171119-uk-ex-foreign-secretary-straw-hints-he-was-sacked-after-urging-hamas-dialogue/>, (Erişim Tarihi: 24.07.2019).

112 İngiltere Hükümeti Resmi Sitesi, "PM statement on US decision to move embassy to Jerusalem: 6 December 2017", <https://www.gov.uk/government/news/pm-statement-on-us-decision-to-move-embassy-to-jerusalem-6-december-2017>, (Erişim Tarihi: 01.08.2019).

İngiltere'nin Doğu Kudüs'ü Filistin'in bir parçası olarak tanıdığını ve iki devletli çözümün karşılıklı görüşmelerle sağlanması konusunda politikalarının değişmediği belirtiliyordu. Bunun ötesinde, Nisan 2019'da İngiltere, **İsrail** makamlarının Batı Şeria'da daha fazla yerleşim birimi kurma konusundaki planlarını şiddetli bir biçimde kınayarak, Filistin politikasının aynı şekilde devam ettiğini bir kez daha teyit etmiştir.¹¹³ Son olarak, ABD tarafından yine 2019 yılında “Yüzyılın Anlaşması” adıyla ortaya atılan tasarı için İngiltere'nin pozisyonu net olarak henüz ortaya çıkmamış olmasına rağmen, yukarıdaki gelişmeler göz önüne alındığında kabul ihtimalin düşük olduğu söylenebilir.

Daha önce de belirtildiği gibi, özellikle 1956 Süveyş Krizi'nden sonra İngiltere genel olarak ABD politikalarının gölgesinde kalmış ve Filistin'de ancak ikinci derecede rol oynayabilen bir aktör haline gelmiştir. Bununla beraber, Filistin'de İngiliz politikaları ile ilgili olarak, sorunun başlangıcından bu yana birtakım konjonktürel sapsmalar olsa da, tutarlı bir şekilde “Arap yanlısı” olduğu rahatlıkla söylenebilir. Söz konusu yanlılık, İsrail hükümet yetkilileri tarafından da defalarca dile getirilmiştir. Eski İsrail başbakanlarından Golda Meir, özellikle 1973 savaşıdan sonra İngiltere'nin İsrail'e karşı önyargılı bir şekilde hareket ettiğini ve açıkça Arap yanlısı politikalar izlediğini belirtmiştir.¹¹⁴ İngiltere'nin bu duruşunun, son dönem gelişmelerinde de ABD ile ters düşme pahasına devam ettiği görülmektedir. Bu konuda en yakın örneklerden birisi, 2018 yılında BM Güvenlik Konseyi'nde İsrail Ordusu'nun Gazze'de 58 Filistinliyi katlettiği saldırının ele alındığı oturumdaki İngiliz tavrıdır.

<https://www.haberturk.com/ingiltere-den-kudus-aciklamasi-1965030>,
(Erişim Tarihi: 19.06.2019).

113 **Anadolu Ajansı Resmi İnternet Sitesi**, “İngiltere İsrail'i Kınadı”,
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ingiltere-israili-kinadi/1444859>,
(Erişim Tarihi: 22.05.2019).

114 Geraint Hughes, a.g.e

Söz konusu toplantıda ABD İsrail'i savunup Hamas'ı suçlarken, İngiltere beklendiği üzere yine Arap yanlısı bir tutum sergilemiş ve olayların araştırılması için bağımsız bir soruşturma çağrısı yapmıştır.¹¹⁵ İngiltere'nin BM Büyükelçisi Karen Pierce "Gazze'de kullanılan canlı mermi sayısı ve ölümler tedirgin edicidir ve konsey bunu görmezden gelemez" şeklindeki beyanıyla konu üzerindeki İngiliz yaklaşımını açıkça ortaya koymuştur.¹¹⁶

SONUÇ

İngiltere'nin Filistin politikalarına bakıldığında, dönemsel ve geçici farklılaşmalara rağmen genel olarak tutarlı olduğu, başlangıçtan bu yana çok büyük farklılıklar göstermediği sonucuna varılabilir. Mısır'a 1882 yılında, Filistin'e 1917'de girdiğinden bu yana tarihi süreçteki politikaları dikkate alındığında, İngiltere'nin başlangıçta doğudaki sömürgelerine giden yollar ile Süveyş Kanalı bölgesinin emniyetini sağlamak amacıyla hareket ettiği ve genellikle Arapları desteklediği görülmektedir. Sonraki dönemlerde ise; bölgedeki petrol sahalarını kontrol etmek, günümüzde de Ortadoğu'da etkinliğini ve kazanımlarını devam ettirmek amaçlarıyla, bölgenin çoğunlukla Arap devletlerinden oluşması nedeniyle, genel olarak Arap yanlısı politikalarını devam ettirdiği söylenebilir. Bu bağlamda İngiltere'nin, sıklıkla dile getirildiği gibi esas olarak Siyonist emellerle hizmet eden bir devlet olarak değil, daha çok kendi menfaatlerini gözeten ve pragmatik denilebilecek bir devlet olarak politikalarını oluşturduğu görüşü daha doğru görünmektedir. Balfour Deklarasyonu dâhil, Filistin bölgesinin tamamını Yahudilere vermeyi başlangıçtan itibaren düşünmemiş ve Arapların bölgeden çıkarılmasını

115 **BBC News Türkçe Resmi İnternet Sitesi**, "BM Güvenlik Konseyi'nde Sert Gazze Tartışması", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44134206>, (Erişim Tarihi: 22.03.2019).

116 a.g.k.

öngörmemiştir. İngiltere'nin Filistin için başlangıçtan bu yana temel politikası; federal sisteme benzer bir modelde, iki bölgeyi, iki federe devletten oluşan, Arap ve Yahudileri bir arada “tek bir devlet olarak” yaşatmak ve Kudüs'ün de uluslararası bir şehir olarak kalmasını sağlamaktır. Filistin bölgesinde kurmak istediği söz konusu “tampon devleti” oluşturabilmek için, Filistin'e Yahudi göçünü bu yüzden zaman içinde kısıtlamış ve hatta 1947'de olduğu gibi göçleri önlemek için zor kullanmıştır.

İngiltere, Filistin'deki Yahudi-Arap çatışmalarında çoğunlukla Arap tarafını tercih etmiş, Araplardan tepki aldıkça yatıştırarak için çalışmış ve Yahudi terörünün hedefi olmayı dahi göze almıştır. Manda yönetimini bitirip sorunu Birleşmiş Milletler'e götürdüğünde de, taksim planına ret oyu vererek tutarlılığını sürdürmüştür. İkinci Dünya Savaşı'ndan oldukça yıpranmış olarak çıkmasından dolayı, bölgedeki karışıklıklar ile baş edemez duruma gelip Filistin'i terk ederken dahi beklentisi, kendi kurmuş olduğu Ürdün Krallığı'nın Arap olan bölgeleri ele geçirmesi olmuştur. Bu yaklaşım 1956 yılındaki Süveyş Krizi'ne kadar sürmüştür. 1956-1967 arasındaki dönemde İsrail ile nispeten daha yakın ilişkiler geliştirmiş olmasına rağmen, 1967 savaşı sırasında ve sonrasında, İngiltere yine geleneksel denebilecek politikasına dönmüş ve Arap tezlerine yakın duruşunu devam ettirmiştir.

Altı Gün Savaşları'nın hemen arkasından İngiltere, Birleşmiş Milletler'de 242 sayılı kararın çıkmasına ön ayak olarak İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesini ve mültecilerin geri dönüşünün sağlanmasını istemiştir. Bu tavrıyla İngiltere Araplara yakın politikalarına kaldığı yerden devam etmiştir. Söz konusu politika, bölgede süreç içerisinde rakip olarak görülen devletlere karşı bir araç olarak da değerlendirilebilir.

Bu çalışmada da Filistin'e yönelik İngiliz politikalarını ortaya koyabilmek için, İngiltere'nin dönemsel olarak bölgedeki rakipleri

ile olan ilişkileri, İsrail ile ilişkiler bağlamında ele alınarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Bölgedeki hâkimiyet mücadelesinde özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlıca rakibi, Amerika Birleşik Devletleri olmuştur. Sovyet tehdidi ile geçen dönemde bu rekabet fazla dillendirilmemiş olsa da, özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra yapılan araştırmalar, ABD'nin bölgede İngiliz nüfuzunu kırmak ve bölgenin hâkimi olmak amacıyla, İngiltere ile planlı ve kıyasıya bir mücadeleye girdiği ve bunda da büyük oranda başarılı olduğunu göstermektedir.

Filistin Devleti'nin birçok ülke tarafından tanınmasından sonra, İngiltere parlamentosunda da Filistin'in tanınması yönünde hükümete baskılar artmakta ve İsrail'in ancak bu şekilde iki devletli çözüme yanaşmasının sağlanabileceği belirtilmektedir. Sözü edilen bu politika, aslında en baştan beri süregelen Filistin'e yönelik iki bölgeci İngiliz tasarımının pek değişmediğini göstermektedir. İngiltere'nin, ABD'ye rağmen, süreç içerisinde İsrail'in bölgedeki katliamlarına sürekli ve tutarlı tepkileri, Arap yanlısı politikalarının genel olarak devam ettiğini göstermektedir. ABD ve bir kısım devlet tarafından 2017 yılında Kudüs'ün İsrail'in başkenti olarak tanınmasına karşılık, İngiltere bu kararı reddederek politikalarının sürekliliğini bir kez daha ortaya koymuştur. Son olarak, yine ABD öncülüğünde ortaya atılan "Yüzyılın Antlaşması"nın da, buraya kadar belirtilen politikaları göz önüne alındığında, İngiltere tarafından kabul edilir bulunmayacağı beklenebilir.

KAYNAKÇA

- Arı, Tayyar. Geçmişten Günümüze Orta Doğu. Bursa: Mkm Yayıncılık, 2008.
- Barr, James. Lords of the Desert: Britain's Struggle with America to Dominate the Middle East. London: Simon&Shuster UK Ltd., 2018.
- BM Güvenlik Konseyi'nde Sert Gazze Tartışması. 16 Mayıs 2018. 22 Mart 2019. <<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44134206>>.
- Cleveland, William L. A History of the Middle East. 3. Baskı. Colorado: Westview Press, 2004.
- Çanak, Erdem. "İkinci Dünya Savaşı Sırasında Balkanların İşgalinin Türkiye'ye Etkisi: Yahudi Mülteciler Meselesi." Turkish Studies (2015): 127-144.
- Fieldhouse, D. K. Western Imperialism in the Middle East 1914-1958. New York: Oxford University Press Inc., 2008.
- Fresh Thinking on UK policy toward the Middle East Needed. 2 Mayıs 2017. 19 Mart 2019. <<https://www.parliament.uk/business/committees/committees-a-z/lords-select/international-relations-committee/news-parliament-2015/mena-report-launch/>>.
- Gat, Moshe. "Britain and Israel Before and After the Six Day War, June 1967: From Support to Hostility." Contemporary British History (2004): 54-77.
- Goldschmidt, Arthur Jr. ve Lawrence Davidson. Kısa Ortadoğu Tarihi. İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2011.
- Halliday, Fred. The Middle East in International Relations. New York: Cambridge University Press, 2005.
- Hourani, Albert. A History of the Arab Peoples. London: CPI Group (UK) Ltd., 2013.

- Hughes, Geraint. "Britain, the Transatlantic Alliance, and the Arab-Israeli War of 1973." *Journal of Cold War Studies* (2008): 3-40.
- *İngiltere İsrail'i Kinadı*. 7 Nisan 2019. 22 Mayıs 2019. <<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ingiltere-israili-kinadi/1444859>>.
- *İngiltere'ye Hamas Eleştirisi*'. 13 Ağustos 2007. 14 Haziran 2019. <http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2007/08/070813_britainhamas.shtml>.
- Keser, Ulvi. "Turkish Assistance Activities for the Jewish Immigrants and Jewish Immigrant Camps in Cyprus during Second World War." *Ege Academic Review* (2009): 735-758.
- Kochavi, Arieh J. "Britain's Image Campaign against the Zionists." *Journal of Contemporary History* 36.2 (2001): 293-307.
- Lacoste, Yves. *Büyük Oyunu Anlamak Jeopolitik: Bugünün Uzun Tarihi*. 2. Baskı, İstanbul: NTV Yayınları, 2008.
- Makovsky, Michael. *Churchill's Promised Land: Zionism and Statecraft*. New Haven: Yale University Press, 2007.
- McNamara, Robert. "Britain, Nasser and the Outbreak of the Six Day War." *Journal of Contemporary History* (2000): 619-639.
- Monitor, Middle East. Ex-UK Foreign Secretary Straw Hints He was Sacked after Urging Hamas Dialogue. 19 Kasım 2017. 24 Temmuz 2019.
- Pattison, W. Keith. "The Delayed British Recognition of Israel." *Middle East Journal* (1983): 412-428.
- Perets, Don. *The Middle East Today*. 2. Baskı, New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1971.
- PM Statement on US Decision to Move Embassy to Jerusalem: 6 December 2017. 6 Aralık 2017. 01 Ağustos 2019. <<https://www>>.

gov.uk/government/news/pm-statement-on-us-decision-to-move-embassy-to-jerusalem-6-december-2017>.

- Smith, Simon C. “Centurions and Chieftains: Tank Sales and British Policy towards Israel in the Aftermath of the Six-Day War.” *Contemporary British History* (2014): 219-239.
- Sorby, Karol R. “Great Powers and the Middle East After the World War II (1945-1955).” *Asian and African Studies* (2001): 56-79.
- Xu, Ruike ve Wyn Rees. “Comparing the Anglo-American and Israeli-American Special Relationships in the Obama Era: An Alliance Persistence Perspective.” *Journal of Strategic Studies* (2018): 494-518.
- Zamir, Meir. “‘Bid’ for Altalena : France’s Covert Action in the 1948 War in Palestine.” *Middle Eastern Studies* (2010): 17-58.